

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Diplomová práce

Praha 2011

Jana Šutová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra Etnologie

Diplomová práce

Polská menšina na Těšínsku

**(Československo - polský spor o území Těšínska v letech 1918-
1920)**

**The Polish minority in the region of western Cieszyn Silesia
(The Polish – Czechoslovak conflict over Teschen in years 1918-
1920)**

Jana Šutová

Praha 2011

Vedoucí práce: PhDr. Jan Pargač, CSc.

Tímto bych chtěla poděkovat mému vedoucímu práce, kterým byl pan PhDr. Jan Pargač, CSc. za spolupráci, podnětné poznámky a připomínky k mé práci, které mi umožnily lépe pracovat se zvoleným tématem. Poděkování také patří Mgr. Gabriele Chromcové z muzea v Českém Těšíně, která mi pomohla s obstaráváním literatury a materiálů potřebných k mé práci.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

Podpis:

Abstrakt

Má diplomová práce pojednává o sporu mezi Československem a Polskem o území Těšínska v letech (1918-1920).

Po ukončení první světové války vznikly dva nové nástupnické státy, které začaly projevovat velký zájem o toto území. Hlavní důvody zájmu ze strany Československa byly především ekonomické, strategické, ale také historické. Polsko jako hlavní důvod k získání tohoto území uvádělo příčiny etnické. V roce 1919 došlo k válce mezi těmito státy (tzv. Sedmidenní válka). Celý tento spor byl nakonec ukončen v roce 1920 na konferenci v belgickém Spa, kde byly stanoveny konečné hranice území.

Klíčová slova: Těšínsko, spor, Sedmidenní válka, Polsko, Československo.

Summary

This work is describing the conflict between Czechoslovakia and Poland over Teschen in years (1918-1920).

After the end of World War I., both of the two created independent states Polish Republic and Czechoslovak Republic claimed the area of Cieszyn Silesia. Czechoslovakia claimed the area partly especially on economic and strategic grounds, but so historic. The Polish side based its claim to the area on ethnic criteria. In 1919 was a military confrontation between Czechoslovakia and Poland, known in Czech as the Seven day war. A final line was set up at the Spa Conference in Belgium on July 28, 1920.

Key words: Teschen, conflict, Seven day war, Poland, Czechoslovakia.

Obsah

1	Úvod	7
2	Charakteristika Těšínského Slezska	11
2.1	Těšínské knížectví do roku 1918.....	11
2.2	Území Těšínska v letech 1918-1920	12
2.3	Obyvatelstvo Těšínského Slezska	14
2.4	Polské hnutí na Těšínsku.....	19
2.5	Polská aktivita	21
2.6	Šlonzácké hnutí	22
2.7	Železářská tradice a průmysl.....	25
2.8	Slezské nářečí.....	27
2.9	Těšínské pojmy	28
3	Počátek sporu o území Těšínského Slezska	31
3.1	Prozatímní dohoda 5. 11. 1918	31
3.2	Polské volby	34
3.3	Situace před válkou	35
3.4	Sedmidenní válka o Těšínské Slezsko	38
3.5	Vzpomínky účastníků války.....	42
3.6	Situace po válce.....	46
4	Cesta ke konečnému rozhodnutí červenec 1920	49
4.1	Vyhlášení plebiscitu	51
4.2	Příjezd plebiscitní komise únor 1920	56
4.3	Řešení plebiscitu mezi Prahou a Varšavou	59
4.4	Konečné rozhodnutí v belgickém Spa 28. 7. 1920.....	62
5	Závěr	64
6	Použitá literatura	66

6.1	Česká literatura.....	66
6.2	České články	67
6.3	Literatura v polském jazyce	68
6.4	Články v polském jazyce	68
7	Obrázková příloha.....	70

1 Úvod

V mé diplomové práci se budu zabývat Československo – polským sporem o území Těšínského Slezska v letech (1918-1920). Nastíním také charakteristiku sporného území a problémy související s konfliktem mezi Československem a Polskem.

Československo – polský spor na Těšínském Slezsku byl v minulosti a i v současnosti je zdrojem kontroverzí mezi historiky na obou stranách hranic. Spor o území Těšínského Slezska byl nejdelším sporem, který Československá republika musela po první světové válce vést. V roce 1919 spor vyústil ve válečný konflikt známý jako tzv. Sedmidenní válka, při které došlo k obsazení sporného území československými vojsky. Po ukončení války, byl spor přenesen na mezinárodní půdu, jelikož se žádná ze zúčastněných stran nebyla schopna na domácí půdě dohodnout. Na mezinárodním poli byl československý vojenský útok odsouzen a polskou stranou označen za „*ničím nevyvolanou agresi*“. Československá strana uváděla jako hlavní důvod vojenského obsazení sporné oblasti vyhlášení polských voleb, které měly zahrnovat i spornou oblast Těšínského Slezska. V roce 1919 padlo na mezinárodní půdě rozhodnutí o příslušnosti Těšínského Slezska prostřednictvím plebiscitu. Přípravy na tuto událost však pro Těšínské Slezsko znamenaly několik následujících měsíců jednoho z nejtragičtějších období. Obě strany (česká i polská) se snažily získat si přízeň obyvatel a tak se rozhořel „*boj*“, při kterém bylo dovoleno skoro vše. Celé toto národnostní napětí vyvrcholilo v roce 1920, kdy se s blížícím datem uskutečnění plebiscitu stupňovalo také napětí v regionu. Na Těšínském Slezsku docházelo k násilnostem, pronásledování občanů druhé strany. Tato situace začala být neúnosná a uskutečnění plebiscitu přestávalo být reálné. Představitelé velmocí nakonec rozhodli vyřešit tento spor s konečnou platností tzv. arbitráží. Rozhodnutí Rady velvyslanců padlo 28. července 1920 v belgickém Spa. Výsledek arbitráže byl příznivější pro Československo, které získalo celý ostravsko-karvinský kamenouhelný revír a košicko-bohumínskou dráhu, což byly základní body československé vlády získat tuto ekonomicky velmi důležitou oblast. Na druhé straně však česká strana získala také to, o

co „*nestála*“, čímž byla silná polská menšina, která se najednou ocitla v české části Těšínska (pro Poláky tzv. Zaolzie).¹

V souvislosti s československo-polským sporem jsou zde další problémy, které ovlivnily situaci na Těšínském Slezsku. Jedním z nich na kterém se čeští ani polští autoři neshodují je to, kolik obyvatel polské národnosti na československém Těšínsku žilo v roce 1920. Polskými autory je následné sčítání z roku 1921 považováno za neobjektivní, ne-li přímo zfalšované. Na tomto místě je důležité zmínit jedno z řady specifik na Těšínském Slezsku, které je důležité pro pochopení vztahů v této oblasti. Jedná se o skupinu obyvatel, která sice hovořila místním polským dialektem tzv. „*po naszymu*“, ale nepřijali polskou identitu. Tato skupina byla na Těšínském Slezsku početná a zasahovala do vztahů a sporů na Těšínském Slezsku, takže ji nelze opominout. Příslušníci této skupiny trvali na svém regionálním „*slezském původu*“ v opozici vůči snahám polského národního hnutí. Pro tyto národnostně indiferentní obyvatele se vžilo označení „*Šlonzáci*“. Na počátku 20. století tato část obyvatel vytvořila politické hnutí tzv. „*Šlonzácké hnutí*“ (viz. s.16), které významně zasahovalo do událostí v letech (1918-1920) na Těšínském Slezsku.²

Němci tvořili v této oblasti asi jednu desetinu z celkového počtu místního obyvatelstva. Svou malou početnost se snažili právě vynahradiť vzájemnou spoluprací s touto nacionálně indiferentní skupinou „*Šlonzáků*“. Šlonzácké hnutí mělo ve svém programu velkou loajalitu k Habsburské říši, ještě větší, než u Němců, kteří často uvažovali „*velkoněmecky*“ a proto pro ně rozpad monarchie byl krutou ranou. Ranou o to krutější, jelikož si uvědomovali, že vznik nástupnických států může vést k rozdělení Těšínského Slezska mezi Československo a Polsko. Zásadním požadavkem pro Němce bylo nedělitelnost Slezska, přičemž německé neutralizační slezské koncepce představovaly spíše taktickou variantu jak udržet privilegované postavení Němců v této oblasti. Němci měli do značné míry tedy společné zájmy se „*Šlonzákovci*“. Jejich slezská koncepce však zahrnovala i moravské oblasti revíru a vylučovala z ní Opavské Slezsko, resp. území Sudetenlandu. Tato provincie zahrnovala celé Opavské Slezsko

¹ Baran, I.: Spor o Těšínsko a jeho důsledky. Dějiny a současnost 2009, č. 11, s. 12-13.

² Baran, I.: Spor o Těšínsko a jeho důsledky. Dějiny a současnost 2009, č. 11, s. 12-13.

s výjimkou obcí, kde převažovali Češi, německé oblasti severní Moravy a přilehlé části východních Čech (Králíky, Lanškroun). Němci nemohli úmluvy o provizorním rozhranění Těšínského Slezska po rozpadu monarchie nijak ovlivnit stejně jako následující spory mezi českými a polskými mocenskými orgány. Početná německá menšina žila také v oblasti Hlučínska (Horní Slezsko), které bylo do roku 1742 součástí Opavského knížectví a v roce 1742 připojeno s většinou slezského území k Prusku. Etnicky bylo zpočátku české, germanizační vliv zde zesílil po Bismarckově „*kulturkampfu*“, mnohá území byla poněmčena, avšak česky mluvící obyvatelé se nepovažovali za Čechy, ale za tzv. „*Moravce*“, převažovalo u nich pruské státní vědomí. Toto území bylo nakonec na základě Versailleské mírové smlouvy připojeno k Československu.³

Toto národnostně smíšené území vystupovalo po rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku nových nástupnických států Československa a Polska jako hlavní „*jablko sváru*“ mezi těmito státy. V této době docházelo ke vzniku moderních národů, jejichž základním rysem bylo vytváření pocitu národního uvědomění, který kulminoval ve vědomí a deklarování příslušnosti k tomu či onomu národu a v uplatňování kulturních a politických národních požadavků. Právě v Těšínském Slezsku byl tento proces velmi složitý vzhledem k okrajovému charakteru tohoto území, na němž se stýkaly české, polské a také německé vlivy.⁴

Každá strana byla připravena toto území, které bylo zejména hospodářsky velmi významné získat. A tak se bojovalo zbraněmi ideovými, etnickými, historicko-právními a vojenskými.⁵

³ Gawrecká, M.: Němci ve Slezsku 1918-1938. Opava 2002, s. 38-60.

⁴ Gawrecki, D. : Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 23.

⁵ Káňa, O. – Pavelka, R.: Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918-1939. Ostrava 1970, s. 7.

Tato práce je rozdělena do tří hlavních kapitol. První kapitola se věnuje problematice zaměřené na charakteristiku sporné oblasti Těšínského Slezska - je zde naznačen historický vývoj a události, které jsou důležité pro pochopení vztahů na sporném území Těšínského Slezska. Druhá kapitola se věnuje počátku konfliktu o Těšínské Slezsko, který vypukl po rozpadu Rakouska – Uherska a vzniku nových států Československa a Polska. Kapitola je ukončena tzv. Sedmidenní válkou a přenesením konfliktu na mezinárodní půdu v Paříži. Třetí kapitola se zabývá česko-polským konfliktem na mezinárodní úrovni a konečným řešením Československo-polského sporu o příslušnost Těšínského Slezska, které padlo v červenci roku 1920 v belgickém Spa.

Co se týče literatury k tématu bylo o politických a národnostních poměrech v meziválečném období na Těšínsku napsáno mnoho publikací. Nejvíce se autoři zaměřovaly zejména na období v prvních poválečných letech, kdy se rozhodovalo o státní příslušnosti Těšínského Slezska. Z českých pramenů jsem pracovala především s publikacemi místních autorů. Patří mezi ně např. publikace od O. Káni a Pavelky „*Těšínsko v polsko-československých vztazích*“, která podává souhrnný přehled o politickém a národnostním vývoji na Těšínsku. Dále pak D. Gawrecki „*Studie o Těšínsku*“, Jelínek „*Zahraničné politické vztahy Československa a Polska*“. Významné místo k této problematice zaujímá také publikace J. Valenty „*Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 v Těšínském Slezsku*“. Dále jsem pracovala s českými časopisy především „*Těšínsko*“, „*Dějiny a současnost*“. Z polské literatury jsem čerpala z polského časopisu „*Zwrot*“, který vychází již od roku 1949 dodnes v Českém Těšíně. Polské publikace, se kterými jsem pracovala pochází zejména od autorů např. J. Kaminskij, S. Zahradnik, J. Chlebowczyk, J. Szymeczek, M. Michalska, K. D. Kadlubiec, F. K. Latinik aj.

2 Charakteristika Těšínského Slezska

2.1 Těšínské knížectví do roku 1918

Těšínské Slezsko je historickým územím, které odvozuje svůj název od města Těšín (polsky Cieszyn, německy Teschen, latinsky Tessinum). Toto území patří k nemnoha regionům, které se po dlouhou historii vyznačovaly vyšší mírou jisté správní a politické samostatnosti. Těšínské knížectví vzniklo v roce 1290 po rozdělení Opolského knížectví. V této době na knížecím stolci v Těšíně zasedala knížata z vedlejší polské větve Piastovců. Prvním knížetem byl kníže Měšek I., který spolu se svým bratrem Boleslavem Opolským uzavřel v roce 1291 obranný svaz s českým králem Václavem II. Tyto strany se vzájemně zavazovaly ke spolupráci a podpoře proti nepřátelům. Právě tato dohoda přispěla ke sblížení vztahů těšínských knížat s českými vládci. Tato spolupráce byla nakonec zpečetěna svazkem Violy tj. dcery Měška I. s českým králem Václavem III. V roce 1327 složil Měškův syn Kazimír lenní slib králi Janu Lucemburskému.⁶

Proces spojení Slezska se zeměmi Koruny české byl dovršen roku 1335 v Trenčíně, kdy Polsko se definitivně zřeklo svých nároků na Těšínské knížectví. Těšínské knížectví se tak stalo součástí českého státu jako tzv. korunní léno. Přímo pod vládu českých králů přešlo toto území pak za vlády Habsburků. V rukách habsburské resp. habsbursko-lotrinské dynastie zůstalo Těšínské knížectví jako součást zemí Koruny české další tři století. Tento správní stav trval až do roku 1918, kdy se rakouské soustátí rozpadlo. Se zánikem monarchie zaniklo i původní Těšínské knížectví jako korunní země, avšak nezměnilo se původní územní vymezení Těšínského Slezska.⁷

⁶ Szymeczek, J. – Nowak, K.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 9.

⁷ Ondřejka, Z.: Těšínsko země známá i neznámá. Těšínsko 2007, s. 14.

2.2 Území Těšínska v letech 1918-1920

Územní vymezení Těšínského Slezska po rozpadu Rakousko-Uherské monarchie lze v mapě (viz. s. 70, obr. 1) vysledovat poměrně snadno. „Na západě se nachází tok řeky Ostravice (od jejího pramene na Černé Ostravici až po soutok s Odrou), která odděluje Těšínské Slezsko od sousední Moravy. Město Frýdek-Místek je historickou hranicí dělen na slezský Frýdek a moravský Místek. Na jihu od Bílého kříže a Sulova (942 m) přes vrchol Velkého Polomu (1067 m) a Jablunkovský průsmyk, odděluje Těšínské Slezsko od Slovenska hraniční hřeben Moravkoslezských Beskyd. Od Jablunkovského průsmyku, v jehož okolí dosud najdeme pozůstatky původních těšínských zemských hraničních pevností tzv. šancí, směřovala původní zemská hranice dále na východ, kde mijela horu Gírová (839m) a pokračovala po hřebeni Slezských Beskyd s nejvyššími vrcholy Baraní hora (1220 m) a Klimčok (1117 m) k městu Bílsku. Dále hranice pokračovala po řece Bílé až po její ústí do Visly. Hranice zde po staletí oddělovala těšínské Slezsko od Polska, proto se Bílsko řadí ještě k Slezsku. Severní hranice vedla z větší části podél řeky Visly a Olše až k jejímu ústí do Odry oddělovala Těšínské Slezsko od ostatních hornoslezských knížectví. Takto zhruba vymezené území Těšínského Slezska mělo téměř čtvercový tvar a celkovou rozlohu více než 2 300 km². Těšínské Slezsko se před jeho rozdělením skládalo z těchto měst: Havířov 86,3 tis. obyvatel, Karviná 63,5 tis., Frýdek Místek 62,2 tis., Třinec 38,2 tis., Těšín 36,1 tis., Čechovice 34,4 tis., Orlová 33,9 tis., Český Těšín 27,5 tis., Bohumín 22,9 tis., Ustroň 15,4 tis., Skočov 14,6 tis., Frýdlant nad Ostravicí 9,8 tis., Petřvald 7 tis., Rychvald 6,7 tis., Jablunkov 5,9 tis., Vratimov 5,7 tis., Strumeň 3,4 tis. obyvatel. Na tomto historickém území najdeme celou řadu dalších obcí, z nichž mnohé mají větší počet obyvatel, než leckteré město, mezi nimi i známá horská letoviska jako Ostravice nebo Visla“.⁸

⁸ Ondřeka, O.: Těšínsko země známá i neznámá. Těšínsko 2007, s. 16.

Toto území se skládalo z politických okresů Fryštát, Těšín, Frýdek, Bílsko a soudních okresů Bohumín, Polská Ostrava, Jablunkov, Skočov, Struimeň. Toto územní vymezení trvalo do roku 1920, kdy byla stanovena definitivní podoba hranic, která trvá do současnosti (viz. s. 70, obr. 2).

V současné době hovoří-li se o Polácích na Těšínsku myslí se ta část obyvatel, která žije na dnešní české části Těšínska. Právě tato oblast se v polské, ale také i české literatuře označuje jako tzv. „*Zaolzie*“. Tímto názvem označujeme tu část bývalého Těšínského knížectví, která připadla v roce 1920 rozhodnutím Rady velvyslanců Československu. Jedná se zejména o oblast bývalých okresů Fryštát a Český Těšín, tedy ne celou českou část Těšínska. Právě tato oblast byla také stěžejní při řešení Československo-polského sporu, jelikož právě zde se nacházely hospodářsky velmi významná centra (ostravsko-karvinský uhelný revír a košicko-bohumínská dráha).⁹

Polští autoři většinou v publikacích uvádí líčení situace na území, na němž žilo hlavně polské obyvatelstvo (Fryštát, Český Těšín). Na druhé straně někteří autoři chápou „*Zaolzie*“ jako celé československé Těšínsko.¹⁰

⁹ Szymeczek, J. – Malysz, B.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 6-7.

¹⁰ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 6.

2.3 Obyvatelstvo Těšínského Slezska

Území Těšínského Slezska ve vymezeném období (1918-1920) bylo národnostně smíšené. Byly zde zastoupeny vlivy především polské, české a německé, také zde žila malá židovská populace. V mé práci se budu zaměřovat hlavně na polskou a českou část obyvatel v Těšínském Slezsku, jelikož představitelé těchto národností sehráli hlavní úlohu v Československo-polském sporu o území Těšínského Slezska. V souvislosti s tématem se také zmíním především o početné indiferentní skupině tzv. „Šlonzáci“, která přispěla k událostem na Těšínsku v letech (1918-1920). Co se týče německé menšiny nastínila jsem základní souvislosti v úvodu hlavně ve vztahu k Šlonzákům, ke kterým německá menšina měla nejbliže. Otázka Němců ve Slezsku by vystačila na samotné téma práce, takže proto ji zmiňuji pouze okrajově v souvislosti s tématem hlavním.

Jelikož šlo o území, rozprostírající se na hranici třech národních celků, pro něž však bylo územím okrajovým, zůstávalo obyvatelstvo této oblasti dlouho nevyhraněné. Když se pak mělo rozhodovat při sčítání lidu pro některou konkrétní národnost, vykazovalo nerozhodnost a kolísání a nechávalo se mnohdy silně ovlivňovat agitací sčítacích komisařů nebo podléhalo nejasnostem kritérií pro určování národností. Poněvadž však nejbliže oblasti bylo polské národní centrum v Krakově, byla jeho působnost na obyvatelstvo nejsilnější, což bylo pak ještě posilováno silnou migrací pracovních sil z Haliče na průmyslové Těšínsko na přelomu století. Příslušnost oblasti k Rakousko-Uherské monarchii s nadvládou německé buržoazie, která měla ve svých rukou také většinu mocensko-ekonomických pozic v závodech, působila zase pro příklon k národnosti německé. Český národně politický vliv v oblasti byl až do roku 1918 nejslabší. Teprve po vzniku Československa začal těžit ze změny mocensko-politických poměrů a plně se prosadil viz. tabulky.¹¹

¹¹ Káňa, O. - Pavelka, R.: Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918-1920. Ostrava 1970, s. 10-12.

Rok 1900 Soudní okres	Celkem obyvatel	Poláků	%	Němců	%	Čechů	%
Jablunkov	23 708	22 861	96,4	754	3,2	85	0,4
Těšín	36 722	27 796	75,7	4592	12,5	4333	11,8
Fryštát	55 432	45 559	82,2	3235	5,8	6436	11,6
Bohumín	27 558	19 179	69,6	4943	17,9	3342	12,1
S. Ostrava	40 908	12 144	29,7	2955	7,2	25838	63,2
Frýdek	41 725	1 639	3,9	917	2,2	39112	91,4
Celkem	226 053	129 178	57,2	17396	7,7	79146	35,0

Rok 1910 Soudní okres	Celkem obyvatel	Poláků	%	Němců	%	Čechů	%
Jablunkov	25272	24215	95,8	900	3,7	153	0,6
Těšín	42410	31316	73,8	6466	15,7	4614	10,9
Fryštát	72555	49575	68,3	5241	7,2	17688	35,7
Bohumín	38300	18118	47,3	9808	25,6	10335	26,9
S. Ostrava	54818	12998	23,7	5527	10,1	36275	66,9
Frýdek	43011	1521	3,5	1287	3,0	40190	93,4
Celkem	276366	137743	49,8	29220	10,7	109255	39,5

Rok 1921 Soudní okres	Celkem obyvatel	Poláků	%	Němců	%	Čechů	%
Jablunkov	26878	18950	70,5	769	2,9	5444	20,3
Těšín	46015	14977	32,5	5278	11,5	18115	39,4
Fryštát	85200	29130	34,2	4373	5,1	38706	45,4
Bohumín	46185	4977	10,8	7840	17,0	26291	56,9
S. Ostrava	54043	877	1,6	2276	4,2	41787	77,3
Frýdek	52396	449	8,0	2469	4,7	47253	90,2
Celkem	310717	69360	22,3	23005	7,7	177587	57,0

K těmto uvedeným tabulkám z československých pramenů autor poznamenává, že polské materiály Slezského vojvodského úřadu v Katovicích vykazují pro sčítání lidu (1900-1910) poněkud vyšší počty Poláků. U těšínského okresu je to pro rok (1900) 28 447 Poláků a pro rok (1910) 31 965, na Bohumínsku pro rok (1900) 19 182 Poláků, na Fryštátsku pak 46 447 Poláků v roce (1900) a 50 507 v roce (1910). V procentních ukazatelích je to však rozdíl nepatrný. Složitější je situace s údaji pro rok 1921. Výsledky tohoto sčítání polští úřední činitelé vůbec neuznávali. Příčinu 50 % poklesu Poláků proti sčítání z roku 1910 spatřovali „v *machinacích volebních teoretiků a komisařů*“. Vedle zjevných falšování a nátlaku měly tyto „*machinace teoretiků*“ spočívat především ve zneužití kategorií „*Šlonzáků*“. ¹²

Podstatné změny, které přineslo do národnostní skladby Těšínska sčítání roku 1921, byly způsobeny řadou dalších příčin. Jednou z nich, kterou nelze opominout, byly migrační pohyby obyvatelstva a změna teritoriálního rozsahu tří těšínských okresů připojených k Československu roku 1920. Jejich územní rozsah se zmenšil celkem o 18 obcí s rozlohou 246 km² (104 km² z okresu těšínského, 56 km² z fryštátského, 82 km² z jablunkovského), na nichž stálo celkem 2 889 domů. Počet obyvatel těchto okresů se tím zmenšil celkem o 37 687 obyvatel. Lze předpokládat, že to byli vesměs obyvatelé polské národnosti. Druhým faktorem poklesu podílu i absolutního počtu Poláků bylo proniknutí ideologie teritoriální národnosti – tzv. „*šlonzáctví*“, jež ve sčítáních 1910 a ve volbách za Rakouska bylo označováno jako „*deutschfreundliche Polen*“ a při prvním sčítání v Československu bylo rozděleno na proněmecký, pročeskoslovenský, propolský směr. Vzhledem k české politické moci uvedla pak většina Šlonzáků svou národnostní příslušnost ke kategorii „*Šlonzák-Čechoslovák*“. Podle tohoto označení národnostní specifikace Šlonzáků byli pak při konečném zpracování zahrnuti mezi příslušníky národnosti „*československé*“. Existence české politické moci na Těšínsku po roce 1920 působila i na ostatní obyvatelstvo, u něhož se výrazně projevilo buď ze strachu před případnou persekucí nebo ve snaze přizpůsobit se novým poměrům tj. „*překlánění*“ od dříve převažující polské národnosti k československé. Vytvoření samostatných

¹² Káňa, O. - Pavelka, R.: Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918-1920. Ostrava 1970, s. 11.

národních států československého a polského se stalo také objektivní základnou pro dovršení procesu národního vyhranění.¹³

Samotná otázka etnického složení na Těšínsku je v mnoha publikacích sporná. Jako fakt můžeme uvést, že tato oblast byla osídlena homogenním slovanským obyvatelstvem již v 8. století. Podle posledních výzkumů se jednalo o slovanský kmen tzv. Opolani. Přes pozdější příslušnost Těšínska k zemím Koruny české od 14. století a užívání českého jazyka jako úřední řeči si místní obyvatelstvo na Těšínsku kvůli geografické blízkosti mocenských a náboženských center (Krakov) z velké části podrželo původní slovanské nářečí. Z tohoto důvodu vývoje se v době národního obrození označovala část obyvatelstva patrioticky jako „Šlonzáci“, kteří měli svým dialektem blíže k polštině, než k češtině. Cituji: ¹⁴ „skupiny obyvatelstva, které užívaly regionální nářečí, ale necítily se ani jako Poláci nebo Češi, vlastnily pouze zemské cítění a označovaly se jako Slezané, obyvatelé Slezska nebo jako Šlonzáci“.

Na Těšínsku se nacházela také židovská komunita, která v roce 1910 tvořila cca 10 965 osob (2,52% obyvatel). Protože se Židé ještě v průběhu sčítání lidu v roce 1910 nemohli zapsat jako samostatná národnostní kategorie, ale pouze náboženská skupina, tak byly jejich čísla zahrnuty do čísel v té době „uznaných“ národů. Další etnickou skupinu na Těšínsku tvořili Valaši, kteří osídlili jako kočovní pastevcí ovcí a koz v polovině 15. století Beskydy na jihu Těšínského knížectví. Tato národnostní skupina se velmi rychle asimilovala.¹⁵

Další zvláštností tohoto regionu byla vícejazyčnost obyvatelstva s vysokým počtem smíšených manželství. Tato okolnost vedla při provádění sčítání lidu často ke změnám. V některých dílech české literatury bývá prezentována teze o původně českém obyvatelstvu Těšínského Slezska, jehož národnostní složení se změnilo teprve polskou imigrací v období industrializace, přičemž polské přistěhovalce bylo líčeno jako úmysl vídeňské vlády. Tato hypotéza se opírá o zápisy v matrikách, staré náhrobní

¹³ Káňa, O. - Pavelka, R.: Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918-1920. Ostrava 1970, s. 14.

¹⁴ Jelínek, P.: Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924. Opava 2009, s. 41.

¹⁵ Jelínek, P.: Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924. Opava 2009, s. 42.

nápisy a zápisy do městských kronik. Dalším argumentem je roku 1573 v Těšíně usnesené a 1592 v Olomouci vydané nařízení „*Práva a zřízení zemského knížectví Těšínského léta Páně 1592*“ těšínského knížete Václava III. Adama, který ustanovil češtinu jako úřední řeč, oficiálně platila až do roku 1781. Hypotéza je jistě správná pro průmyslovou oblast mezi Polskou Ostravou a Karvinou, dále pro hospodářská centra Těšín, Třinec, Bílsko. Migrace z Haliče do ostravského regionu je od dokončení Severní dráhy císaře Ferdinanda mezi lety (1841-1847) dokázána. Masové přistěhovalectví dělníků a jejich rodin dosáhlo kulminačního bodu kolem roku 1900, kdy bylo jen v průmyslové oblasti Ostrava napočítáno 52 546 osob s domovskou příslušností v Haliči, z toho zhruba 20 000 v soudním okrese Polská Ostrava a 15 000 v soudním okrese Fryštát. Tento počet je navíc zkreslen časovým okamžikem sčítání (zimní období, vánoční svátky), proto vyčíslují někteří i polští autoři počet haličských migrantů v celé ostravské průmyslové oblasti na více než 60 000 osob. Jako protiváhu uvádějí výlučně polští autoři migraci 25 000 Čechů do ostravské průmyslové oblasti, přičemž ale není z toho čísla patrné, jak vysoká byla migrace do slezské části. Domovská příslušnost a přesný počet polských dělníků v Těšínsku sloužily v pozdějších letech jako politikum nacionálně smýšlejících skupin. Proti tomu stojí skutečnost polsky mluvícího venkovského obyvatelstva v okresech Bílsko, Fryštát a Těšín, většinou bez možnosti denně dojíždět za prací do průmyslových center. Tento fakt podpírá vše tvrzení polské strany, že se jednalo o původní, autochtonní obyvatelstvo. Tito lidé sice dlouho užívali při úředním styku nebo i privátním životě jako spisovný jazyk češtinu, ale v období národního obrození získal polský spisovný jazyk v Těšínském Slezsku jednoznačně převahu, protože byl obyvatelstvu bližší a přirozenější.¹⁶

¹⁶ Jelínek, P.: Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924. Opava 2009, s. 44.

2.4 Polské hnutí na Těšínsku

Polsky hovořící obyvatelé Těšínského Slezska byli zasaženi procesem národního uvědomění v polovině 19. století. Do té doby se o nějaké národnosti na Těšínsku ještě moc nemluvilo. Převládal zemský patriotismus – všichni se cítili být Slezané, protože žili ve Slezsku. Polsky hovořící obyvatelé Těšínska byli vystaveni vlivům německým a českým, jen část z nich si vytvořila polské národní vědomí. Většina podlehla germanizaci případně cechizaci. Další část obyvatel zůstala národně indiferentní nebo posílila řady tzv. „*hnutí Šlonzáků*“, které nad národně jazykové vazby kladlo příslušnost k západnímu (německému) okruhu, spolupracovalo s německým táborem, bojovalo proti polskému vlivu mezi obyvatelstvem Těšínského Slezska. Dále k diferenciaci polsky hovořícího obyvatelstva přispěla také přítomnost imigrantů z Haliče (polské území sousedící s Těšínskem). Přesto přes zjevnou rozrůzněnost polské etnické skupiny, si byla její podstatná část vědoma příslušnosti k polskému národu a představovala značný politický potenciál. O síle polského živlu rozhodovala především jeho aktivita a vysoká organizovanost zejména v oblasti kulturní, společenské, politické (již v období války). Boj o nabytí rovnoprávnosti nebo pozice mezi etnickými skupinami tohoto regionu byl vystřídán snahou o sjednocení polské skupiny.¹⁷

Společný jazyk představoval hlavní důvod, který dal předpoklad pro vznik skupin, které spojovala společná národnost a slovanská příslušnost. Hlavním centrem polských aktivit se stal Těšín. Na české straně Opava. Obě hnutí (české, polské) se snažily k sobě najít cestu prostřednictvím slovanské příslušnosti. Tato ideologie se však stala i argumentem menšiny německé, která v těchto hnutích spatřovala nebezpečí pro monarchii. Tato dvě hnutí se vzájemně podporovala proti německému útlaku, avšak více společného neměla. Polská strana byla velmi aktivní. Můžeme říci, že o mnoho aktivnější, než tomu bylo na straně české.¹⁸

¹⁷ Szelong, K.: Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920. Těšínsko 2001, s. 7.

¹⁸ <http://polskamensina.3nec.cz/2.htm> (20. 5. 2011)

Pro polskou část obyvatelstva mělo již od druhé poloviny 19. století velký význam sdružování v nejrůznějších organizacích a spolcích, čímž demonstrovali svou příslušnost k celonárodnímu hnutí. První polské místní, krajevé zábavy tzv. „*Narodowe*“ se konaly již od poloviny 19. století (1869). Od této doby byly a jsou organizované při různých příležitostech až do dneška. Organizování různých oslav a výročí mělo několik důvodů. Šlo tu z jedné strany o vytvoření polské skupiny národní, která bude demonstrovat své názory, dělit se o radost i smutek, mluvit polsky, zpívat polsky, odtrhnout se od každodenního života. Z druhé strany šlo o hromadění prostředků na činnost polských organizací kulturně - osvětových, škol atd. 19. století bylo obdobím cesty polského lidu na těšínském Slezsku od spolupráce etnické ke spolupráci národní. Hlavní organizací byla „*Macierz Szkolna*“ (Maticе školská), která vznikla roku 1885. Hlavním místem pro organizaci různých akcí byl park Adama Sikory. Tento park měl být místem dostupným pro všechny polské organizace v Těšíně. Stal se důležitým elementem polské infrastruktury kulturní na Těšínském Slezsku. Po rozdělení Těšínska roku 1920 práce polských spolků byla velmi těžká. Přesto rychle vzrůstal počet polských organizací. Hlavní místo zaujímal „*Macierz Szkolna*“.¹⁹

¹⁹ Szymeczek, J.: Od zabawy narodowej do festiwalu PZKO. Zwrot 3. Český Těšín 2006, s. 2 - 7.

2.5 Polská aktivita

Jako doklad polské aktivní národní činnosti uvádím pár z řady spolků, které přispěly k zesílení polského národního vědomí v Těšínském Slezsku.

➤ **Macierza Skolna (Matice školská)**

Tato organizace založila řadu soukromých polských škol v oblasti Těšínského Slezska. Jejím přičiněním vznikla řada knihoven, prodejna polských knih v Českém Těšíně a Národopisné muzeum. Podporovala divadelní hnutí, starala se o Sikorův park v Českém Těšíně apod. Ze všech polských spolků na Těšínsku si Matice získala největší autoritu.²⁰

➤ **Polskie Towarzystwo Turystyczno Sportowe „Beskid Śląski“ w Czechosłowacji (Polský sportovně – turistický spolek „Beskyd Slezský“ v Československu)**

Tento spolek byl založen v roce 1910 v Těšíně. Původně jeho hlavním úkolem bylo organizování polského turistického ruchu v oblasti slezských Beskyd. Kromě turistiky se věnoval také fotbalu, lehké atletice, stolnímu tenisu atd. Ve 30. letech byly oddíly „*Beskid Śląski*“ ve 27 místních městech. Po druhé světové válce nadále provozoval svou činnost. Oficiálně byla jeho činnost ukončena v roce 1948.²¹

➤ **Zwiazek Polskich Towarzystw Gimnastycznych „Sokol“ (Svaz polských gymnastických spolků)**

Tento spolek započal sportovní ruch na Těšínském Slezsku. První sídlo Sokola bylo založeno roku 1891 v Těšíně. Činnost svazku se rozvíjela v duchu kulturně - osvětovém, sportovně – gymnastickém. V období začátku první světové války měla tato organizace své pobočky v 18 místech např. Bludovice, Těšín, Darkov, Fryštát, Jablunkov, Karviná, Orlová, Petřvald, Rychvald, Skřečoň, Třinec, Vendryně a další.²²

²⁰ Kadlubiec, K. D.: Polská národní menšina na Těšínsku v České Republice (1920-1995). Ostrava 1997, s. 150.

²¹ Zahradnik, S.: 80 lat Polskiego sportu organizowanego na Zaolziu. Zwrot 6. Český Těšín, s. 7 - 14.

²² Zahradnik, S.: 80 lat Polskiego sportu organizowanego na Zaolziu. Zwrot 6. Český Těšín 1999, s. 7 - 14.

➤ **Sila (Sila)**

Velmi záslužnou polskou organizací socialistického a robotnického charakteru bylo „*Stowarzyszenie Robotnikow i Robotnic Sila*“ (Polské sdružení pracujících), založené roku 1908. V prvních letech své činnosti vznikaly jeho pobočky na celém Těšínském Slezsku. Hlavním úkolem Sily byla činnost v oblasti kultury, osvěty.²³

2.6 Šlonzácké hnutí

Samotné slovo Šlonzák je fonetickým přepisem polského výrazu pro Slezana (Ślązak). Do podoby politického hnutí se odpor těchto autochtonních obyvatel Těšínského Slezska vůči polskému národnímu hnutí transformoval na počátku 20. století v tzv. Šlonzácké hnutí (Šlonzákovské, Koždoňovci). Tato strana se vyznačovala proněmeckou orientací a odmítavým postojem vůči polskému národnímu hnutí a jeho snaze pojímat polsky hovořící obyvatelstvo Těšínska jako součást polského národa. Byla jimi vyzdvižována svébytnost a odlišnost „*domorodých*“ Slezanů, především v porovnání s Poláky z tehdejší rakouské Haliče.

Tento politický směr byl reprezentován učitelem Josefem Koždoněm, který navenek vystupoval v zájmu místního obyvatelstva, ve skutečnosti však prosazoval zájmy německé buržoazie, která se nechtěla smířit se ztrátou moci nad bohatým Slezskem. „*Koždoňovci*“ neboli „*Šlonzákovci*“ se snažili být jakýmsi „*jazyčkem na váze*“ ve sporu o Těšínsko. Vystupujíc jménem místního obyvatelstva Slezska stávalo se toto hnutí „*páteří*“ německých místních výborů vytvářených v době rozpadu Rakouska-Uherska. Spolu s německou sociální demokracií a ostatními proněmeckými stranami vytvořili „*Delegaci německých stran*“ a vedli jednání se zástupci Němců ze severovýchodní Moravy v Ostravě o budoucím státoprávním uspořádání poměrů ve Slezsku.²⁴

²³ Zahradnik, S.: 80 lat Polskiego sportu organizowanego na Zaolziu. Zwrot 6. Český Těšín 1999, s. 7 - 14.

²⁴ Káňa, O. – Pavelka, R.: Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918-1939. Ostrava 1970, s. 19.

Činnost představitele Josefa Koždoně byla mnoha generacemi Poláků odsuzována z důvodů ničení polského etnika a také mu byla dáována vina za prohraný pohraniční spor, který vyvrcholil rozdělením Těšínska roku 1920. Josef Koždoň se narodil v etnicky polské evangelické rodině v Horní Lištné roku 1873. Absolvoval polskou lidovou školu, poté německou měšťanskou školu a německý učitelský seminář, který mu umožnil zaujmout místo učitele v lidových školách. V roce 1909 vstoupil v čele Slezské lidové strany, která sdružovala více než 200 členů. Tato strana vydávala časopis nazvaný Slezan (Slazak), podle kterého se začly označovat přívrženci Josefa Koždoně tzv. „Šlonzákovci“. V roce 1910 vznikl Svaz Šlonzáků jako společensko-kulturně hospodářská, nepolitická nástavba Slezské lidové strany. Ve svém programu Koždoň neodmítal fakt, že Slezané byli historicky i jazykově spojeni s polskou minulostí, neprotestoval také proti tomu, když byli jeho rodáci nazýváni „slezskými“ nebo „etnickými“ Poláky, považoval za správné používat ve vlastním stranickém tisku polský spisovný jazyk a ne řeč místní. Považoval Slezany za etnicky polskou skupinu, která byla v důsledku historických událostí bližší kultuře západní, tedy zejména kultuře německé. První otázkou, což potvrzují fakta, byla německá záštita nad utvářením koždoňovského hnutí v situaci, kdy v Těšínském Slezsku probíhala po několik desetiletí polsko-německá rivalita o vlivy. Po roce 1907, kdy v důsledku prvních všeobecných parlamentních voleb v Předlitavsku Němci přišli o většinu ve Státní radě, němečtí politici spojení dříve s liberálním táborem, který nad Olzou reprezentoval pastor Theodor Haase, se snažili udržet své přední pozice přinejmenším v těch zemích koruny, které považovali za německé a do kterých se počítalo také Těšínské Slezsko. Polské národní hnutí, které se nad Olzou slibně vyvíjelo, začalo ve vesnickém prostředí převládat a ve městech ohrožovalo německé pozice. Nejednalo se o domáhání Poláků užívat polský jazyk v místních obcích, ale o plné jazykové zrovnoprávnění v úřadech, soudech nebo ve školství, co spolu s kontakty polských Slezanů s krajany z jiných oblastí v německých národech se stávalo už nebezpečné.²⁵

²⁵ Nowak, K.: Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku. Český Těšín 2001, s. 61-62.

Na pozdějším území „Záolží“ (česká část Těšínského Slezska, která připadla Československu roku 1920), kde bylo polské hnutí silně rozvinuto, nenalezl Koždoň mnoho přívrženců. Podporovaný Těšínskou komorou dosahoval naopak značných úspěchů v obcích u Skočova, Bielska, Strumieně. Když provedeme shrnutí zjistíme, že toto hnutí nebylo tolik „*pro-slezské*“ jako spíše „*proti-polské*“. Ochraňovalo právo polských Slezanů na možnost mít o Němcích dobré mínění za situace, v níž nad Olzou ti druzí měli o těch prvních podobný názor. Během hraničního sporu (1918-1920) byl zatčen. Následné propuštění Koždoně bylo nepochybně polskou chybou. Když předák Slezské strany lidové vedl „*protipolskou*“ kampaň, držel se aktuální politické linie místních Němců, kteří váhali mezi koncepcí připojení k Německému Rakousku a plány na neutralitu regionu. Koždoň se nakonec rozhodl pro připojení k Československu, což považoval za menší zlo než připojení k Polsku, které „*nenáviděl*“. Považoval Československo za bližší západní kulturu a počítal s podporou více než 3 milionové německé menšiny v tomto státě. Několikrát cestoval do Paříže, aby se setkal během mírových jednání s československou delegací, díky čemuž česká strana získala cenného spojence, který se před západním veřejným míněním snažil zpochybnit hlavní etnografický argument Poláků v hraničním sporu s Čechy. Na rozdíl od Němců Koždoň velmi brzy předpokládal možnost provedení plebiscitu nad Olzou, o čemž tak definitivně přesvědčil ministra zahraničí Beneše. Beneš si byl vědom toho, že „*koždoňovci*“ jsou etnickými Poláky, a že byli podporováni Němci. Věděl ale také, že na území, na kterém české straně z hospodářských důvodů záleží nejvíce, české národní hnutí není skoro vůbec reprezentováno. V této situaci se Koždoňova pomoc, jehož plebiscitní výbory polsky agitovaly ve prospěch Československa hodila.²⁶

Jozef Koždoň byl významnou osobou šlonzáckého hnutí, které se pojí se slezským separatismem, je nepochybně trvalou součástí hodnostních a politických vztahů ve složitých dějinách Těšínského Slezska. S ohledem na skutečnost, že byl ve všech pro region důležitých obdobích pojímán především v kategoriích nástroje antipolské agresivní německé politiky, nemůžeme tvrdit, že by vytvořil nějaké trvalejší, pozitivní ideologické dědictví, na něž by bylo možno navázat.

²⁶ Nowak, K.: Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku. Český Těšín 2001, s. 64.

2.7 Železářská tradice a průmysl

Základem rozkvětu této oblasti i prvopočátkem jejího hustého zalidnění byla především tradiční výroba železa v závodech Těšínské komory v Třinci, Ustroni, Bašce a Lískovci u Frýdku. Došlo k oživení technické revoluce spočívající v přechodu od dřevěného uhlí ke kamenouhelnému koksu. Když byly doly spojeny se železárnami v Třinci košicko-bohumínskou dráhou, která otevřela také cesty ke zdrojům železné rudy na Slovensku a k odbytistům v českých zemích i v Haliči, nastává rapidní vzestup výroby v těchto závodech. Provází jej jak růst lidnatosti v průmyslových střediscích, tak zřizování nových železářských závodů v Bohumíně, otevírání nových dolů na Karvinsku a vytváření dalších železářských závodů přímo v tomto průmyslovém středisku. Tak se vytvářejí na sklonku 19. století tři základní střediska průmyslové aglomerace. Dochází k zakládání dalších závodů železářského průmyslu, jakož i vytváření závodů chemického průmyslu (Bohumín, Petrovice), jež byly hlavním zdrojem růstu obyvatel měst v hlavních centrech Těšínska. Za hutnictvím a chemií postupoval rozmach uhelné těžby. Počet obyvatel hlavních průmyslových středisek vzrostl za 25-30 let o 100-300 % a koncentrace obyvatelstva dosáhla i v jejich okolí vysokého stupně. Z hlediska hustoty osídlení byl na přelomu století nejlidnatější průmyslový okres Bohumín s téměř 300 obyvateli na km² a hned za ním následoval Fryštát s 247 obyvateli na km². Bylo to způsobeno poměrně hustou aglomerací této oblasti, kde se na ploše 574 km² rozkládalo sice pouze 34 obcí, z nichž ale většina byla vysoce zprůmyslněná. Hustá lidnatost byla vyvolána jednak zřejmě 15 doly lokalizovanými v Karvině, Orlové, Lazích, Rychvaldě a Petřvaldě, kde nacházelo zaměstnání kolem 20 000 osob. Střední lidnatost 105 obyvatel na 1 km² v okresech Těšín a Slezská Ostrava byla způsobena slabší aglomerací těchto okresů. Z hlediska tempa růstu vykazoval nejprogresivnější tendenci soudní okres Bohumín (vzrůst obyvatelstva o 39% za 10 let 1900-1910), Slezská Ostrava (o 34 %), a Fryštát (o 31 %), zatímco okresy méně industrializované rostly pomaleji Těšín (o 10 %), Jablunkov (o 6,6 %), Frýdek (o 5,5%).²⁷

²⁷ Káňa, O. - Pavelka, R.: Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918-1920. Ostrava 1970, s. 9-10.

Pro obyvatelstvo Těšínska průmysl poskytoval obživu téměř dvěma třetinám obyvatel, zatímco zemědělství zahrnovalo v této oblasti pouze 14%. Pro Slezskou Ostravu a Fryštát měl průmysl vliv takřka monopolní cca 73%. Průmyslový a ekonomický význam Těšínska vyrostl na Ostravsko-karvinském uhlí a tradicích železářství v této oblasti. Z průmyslových odvětví zaujímal prvenství hornictví a hutnictví, především v okresech nejvíce průmyslových mezi které patřily: Fryštát, Slezskoostravsko, Bohumínsko. V horských a průmyslově méně vyvinutých okresech Jablunkovsko, Českotěšínsko byla zase významnější odvětví závislá na přírodním bohatství hor a lesů. V jednotlivých částech Těšínska platily tyto poměry: Pro soudní okresy Jablunkov, Český Těšín a Frýdek hrálo významnější roli zemědělství a lesní hospodářství. K těmto odvětvím příslušelo v okrese Jablunkov 26%, Český Těšín 18 % a Frýdek 21 %, zatímco průmysl a výrobní živnosti zajišťovaly existenci 44-52% obyvatel. Z průmyslu dominovaly v této části Těšínska hutní závody Báňské a hutní společnosti v Třinci a v Lískovci u Frýdku, které poskytovaly zaměstnání více než 7 tisícům živitelům rodin. Přesto značná část dělnictva dojížděla do jádra průmyslové oblasti Ostravy, Karviné, Fryštátu. V okrese Fryštát se nacházely doly a koksovny Báňské a hutní, České obchodní společnosti, Vítkovického těžířstva. Dohromady zde bylo kolem 25 tisíc pracovních příležitostí v průmyslu, což by stačilo uživit kolem 100 tisíc obyvatel. Podobnou příležitost vytvářel okres slezskoostravský, ale také samotná Moravská Ostrava s Vítkovickými železárnami a 6 doly. Celkem zde bylo téměř 10 tisíc pracovních míst v průmyslu. Pokud jde o Poláky, patřilo jich k průmyslu a řemeslu 53,5 %, k zemědělství a lesnictví 23 %, dopravě 7,2 % a obchodu 1,9%. Ve srovnání s obecnými údaji bylo obyvatelstvo polské národnosti závislé více na zemědělství a méně na průmyslu.²⁸

²⁸ Káňa, O. -Pavelka, R.: Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918-1920. Ostrava 1970, s. 20-21.

2.8 Slezské nářečí

Těšínsko je výjimečné i v tom ohledu, že zde byl po velmi dlouhou dobu úřední jazyk odlišný od jazyka lidu. V části, kde žili Češi přetrvával tento rozpor v době jazykového panování latiny a němčiny. Pouze na území, kde se mluvilo slezsko-polským nářečím se místní lid dočkal trvalejšího prosazení spisovné varianty teprve v 19. století. To, že se zde v minulosti úřadovalo hlavně latinsky, německy či česky, na školách se učilo z moravských učebnic nedává přímé svědectví o etnické skladbě místního obyvatelstva a jeho přirozeném jazyce. Cituji Rudolfa Žáčka: ²⁹ „*Vedle jazyka úředních dokumentů existoval v zemi i živý jazyk obyvatel, přiklánějící se spíše k polštině než k češtině (v té době se používalo pojmu „moravský jazyk“). Ve městech si uchovávala významnou roli němčina. Podle záznamů z počátku XIX. století převažoval na Těšínsku takzvaný slezskopolský dialekt, a to zejména ve východní části země, v její západní části, na Frýdecku a v okolí Slezské Ostravy pak dialekt slezsko-moravský*”. Těšínské nářečí se rozvíjelo nezávisle na měnících se úředních jazycích. Nejstarším jazykem dokumentů na Těšínsku byla latina. Němčina se začala prosazovat za vlády Lucemburků, která byla pak postupně od 15. století nahrazována češtinou. Oficiálně se čeština stala zemským jazykem v roce 1573 na základě zřízení Těšínského knížectví. Polština se v těšínských úředních dokumentech začíná objevovat od počátku 17. století. Silný polský nádech měla reformace na Těšínsku, zejména myšlenka prosadit místní jazyk do církevního života. Rozšířilo se čtení i komentování Písma v národním jazyce, což významně posílilo pozici polštiny na Těšínsku. Samozřejmě musíme mít na paměti, že i když do oficiálního Těšínského knížectví začala polština pronikat teprve kolem 17. století, její nářeční variantou zde hovořilo lidstvo už dlouho předtím. V první polovině 18. století se těšínská varianta polštiny stává jazykem psaných památek. V 18. století začaly také vznikat první polské tištěné knihy. Rozkvět pak nastal v době po vydání Tolerančního patentu (1781). V tehdy zakládaných nestátních školách se učilo v mateřském jazyce žáků a četlo z polských knih. Jinak tomu bylo ve státních školách katolických, kde byla oficiálním jazykem čeština. Po roce 1848 se polský jazyk pak stává vedle němčiny jazykem úředním. V průběhu 19. století postupně nachází

²⁹ Malysz, B.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 16-21.

uplatnění ve všech oblastech veřejného života. Staletý rozpor mezi jazykem oficiálního a neoficiálního jazyka byl zažehnán. Tuto kapitolu bych zakončila výrokiem českého učenice Aloise Adamuse, který vystihuje princip demokracie v jazykové oblasti: *„Tvrdí-li se dnes, že Těšínsko bylo popoštěno, je to tatáž logika, jako když Němci v Čechách tvrdí, že Čechy byly počestěny. Veškerá moc pochází z lidu, a na Těšínsku učilo se tak dlouho česky, dokud lid neměl moci. Jakmile přišel k moci, odstraňoval to, co mu bylo úřady vnuceno. Čeština ustupovala cestou přirozenou, a nebyti průmyslu v Ostravě a na Orlovsku, byla by ustoupila až na břehy Ostravice. Každý spravedlivý Čech nebyl by v tom viděl bezpráví, nýbrž právo přirozené“*.³⁰

2.9 Těšínské pojmy

➤ Těšínské Slezsko

V současné době můžeme hovořit o tzv. „odtradičňování“. Základním jevem tohoto procesu je sílící rozpad tradičního pojmosloví. V současné době tato oblast v minulosti označovaná Těšínským Slezskem, se v obecném povědomí mění v označení jako „Severní Morava, řeka Olza se stala Olší a Těšín Českým Těšínem“. Na otázku „Odkud jsi?“ stále méně obyvatel odpovídá „ze Slezska“ nebo „Těšínska“. Tuto odpověď můžeme slyšet nejčastěji spíše od starousedlíků této oblasti. Dnes stále častěji slyšíme odpověď „ z Karvinska, z Ostravska“, nebo dokonce „ze severní Moravy“. První dvě odpovědi jsou považovány za přijatelné, ovšem vyloženě nesprávná je odpověď poslední. Tato odpověď může znamenat, že Těšínsko, Slezsko se stávají stále více pro současnou veřejnost bezobsažnými. Ačkoli jsme zde dlouho žili v oblasti Severomoravského kraje, Severní Morava zde nikdy nebyla. Toto pojmenování mnohým „přešlo do krve“. Dále se často užívá pojem „Ostravsko“, především u obyvatel uvažujících především v rovině ekonomické. „Avšak tradicionalisticky uvažujících lidem zůstává Těšínsko blízké“. V celorepublikovém měřítku je Slezsko

³⁰ Malysz, B.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 16-21.

chápano jako „*třetím vzadu*“, za Moravou a Čechy. V Čechách a na Moravě až tak jasně k zániku vnímání tradičního prostorového vnímání nedochází. U těšínských Poláků slezské povědomí je velmi silné. Souvislosti můžeme vidět v silnější fixaci polské menšiny na minulost a tradici regionu. Tradiční pojmosloví a jeho zánik je mnohem méně patrný v polském prostředí – pojmy jako „*Śląsk, Śląsk Cieszyński*“ si stále udržují pevnou pozici.³¹

➤ **Zaolzie**

Termín „*Zaolzie*“ bývá někdy v českých kruzích považován za projev polského nároku k připojení k Polsku. Původně šlo o označení území z polského pohledu, které se nacházelo za hraniční řekou Olzou. V současné době nemá tento pojem žádné ideologické vyznění. Slovo „*Zaolzie*“ bylo přijato hlavně zdejšími Poláky, kteří se s tímto pojmem identifikují, nikoliv se samotným Polskem. Regionální příslušnost je pro ně důležitější, než celonárodní polská soudržnost. Tento termín je v současné době symbol oddělení (jazykového, mentálního). Polská společnost spojuje druhý břeh řeky Olzy hlavně se světem Čechů např. „*Idziemy na Czechy*“ než „*na Zaolzie*“. Olza tedy přestala být politickou hranicí a stala se hranicí mentální. Původ tohoto názvu sahá hluboko do minulosti. Lingvisté jsou názoru, že původ slova je starší, než slovanský. Jedná se pravděpodobně o tzv. „*staroevropské hydronymum*“, což znamená, že vzniklo dříve, než naše území bylo osídleno prvními historicky doloženými obyvateli (Keltové, Germáni, Slované).³²

➤ **Český Těšín český ?**

O návratu k původnímu, společnému jménu šlo v případě přejmenování Českého Těšína na Těšín. Stejně jako v případě Olše byla i tato snaha sledována s určitou obavou. Avšak tento problém by neměl být v česko-polské a národnostní rovině. Stejně jako Poláci používali po dlouhou dobu termín „*Cieszyn*“, Češi mu také říkali „*Těšín*“. Po rozdělení tohoto města v roce 1920 si tradiční název ponechala polská strana. Češi si k názvu města přidali přívlastek. V tomto ohledu představuje Český Těšín výjimku.

³¹ Malysz, B.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 102-104.

³² Malysz, B.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 107.

Tento název je v porovnání s Olší snadněji obhajitelný. Zejména proto, že tento název není žádnou zkomoleninou či novotvarem. V tomto případě došlo pouze k připojení přídavného jména. Rozdíl můžeme sledovat také v tom, že došlo k výrazné politické změně a také rozdělení území i města, které si žádala nový pojem. Změna názvu byla jistou „*manifestací českosti*“ města a zdůraznění nároku k nově vzniklému československému státu. Velmi důležité to bylo zejména v roce 1921, kdy zde žilo ještě více Němců, než obyvatel polských a českých (48% Němců, 34% Čechů, 7% Poláků – v roce 1910 dokonce 64% Němců, 34% Poláků, 3% Čechů – v roce 1930 už byli Češi s 45% nejpočetnější, Němci představovali 34%, Poláci 15%). Podobně jako název „*Zaolzie*“ přestalo mít ideologický nádech. V současné době splňuje tento název funkci spíše informativní, nikoliv už propagandistickou. Také to, že město Český Těšín leží mimo vlastní Čechy neznamena, že by byl tento přívlastek nějak nevhodný. Může se na rozdíl od slova „*Čechy*“ vztahovat na všechny české země (Moravu i Slezsko). Geograficky je tento název správný, jelikož neříká nic o poloze města „*v Čechách*“, což se odráží i v jeho německém názvu „*Tschechisch Teschen, nikoliv Böhmisch Teschen*“. Tento německý název se vztahuje k obecné „*českosti*“ nikoliv k poloze ve vlastních Čechách. Město Český Těšín vznikalo jako jediné s cílem se odlišit od „*polského*“. Na základě toho vzniklo kvalitativně něco nového, což bylo před první světovou válkou prakticky něco neznámého: „*České město mimo Čechy. Při pohledu na mapu ČR od západu na východ narazíme nejdříve na názvy začínající na Český, Česká, České, pak na názvy začínající na Moravský, Moravská, Moravské a pak opět z ničeho nic na název začínající na Český. Kromě Českého Těšína existují v tomto směru už jen dvě drobné výjimky: obec Česká Ves leží ve Slezsku a obec Český Rudolec na Moravě (i když s Čechami přímo sousedí)*“. Přesto iniciativa změny tohoto názvu zpět na Těšín by byla jistě oprávněná, jelikož by tomuto regionu vrátila kousek společné tradice.³³

³³ Malysz, B.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009. s. 110-112.

3 Počátek sporu o území Těšínského Slezska

3.1 Prozatímní dohoda 5. 11. 1918

Po rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku nástupnických států byl hlavním rysem politického vývoje v tomto regionu Československo – polský spor o příslušnost Těšínského Slezska. Během světové války docházelo mezi polskými a českými politiky v exilu k politickým rozhovorům, které se týkaly i Těšínského Slezska. Vcelku byl přijímán názor, že Těšínsko bude po válce rozděleno. Také mnozí domácí čeští a polští politikové se dohodli na tom, že rozhraničení bude provedeno dohodou mezi vládami ve Varšavě a Praze.³⁴

Po válce byly na Těšínsku založeny dva spolky, které reprezentovaly zájmy své strany (tj. české nebo polské). V Polské Ostravě byl založen Zemský národní výbor pro Slezsko (29. 10. 1918), který vydal prohlášení, že se jako představitel československého státu ujímá vlády nad celým Slezskem. Polské zájmy reprezentovala tzv. Rada Narodowa dla Księstwa Cieszyńskiego (19. 10. 1918), která se usnesla informovat vídeňskou vládu o svém vzniku a záměru převzít vládu nad Těšínským Slezskem ve jménu nově vznikajícího polského státu.³⁵ Po převzetí vlády nad tímto územím prohlásila: „s hlubokým přesvědčením, že tyto vlády se budou při stanovení hranice řídit skutečnou národní příslušností a vůlí obyvatelstva.“³⁶

➤ Rada Narodowa

Představovala politickou reprezentaci Poláků žijícím na tomto území. Tvořili hlavní jádro autochtonního obyvatelstva okresů – těšínského, fryštátského a bílského. V čele Rady byli kněz J. Londzin ze Svazu slezských katolíků, dále Jan Michejda z Polského národního sjednocení a Tadeusz Reger z Polské strany sociálně-

³⁴ Gawrecki, D.: Nástin dějin Těšínska. Ostrava 1992, s. 81.

³⁵ Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 302.

³⁶ Gasior, G.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 22.

demokratické Haliče a Těšínského Slezska. Byl to první nezávislý orgán rodícího se Polska.³⁷

➤ Zemský národní výbor

Hlavním předsedou tohoto výboru byl Zikmund Witt, prvním místopředsedou Ferdinand Pelcl, který tento orgán prakticky řídil. Češi měli hlavní vliv jen v okrese frýdeckém, v západní části okresu fryštáckého a v několika vesnicích západní části okresu těšínského. Jednání obou těchto místních orgánů nebyla konzultována s představiteli západních velmocí. Byla výsledkem místních poměrů, projevem sebeurčení místního obyvatelstva.³⁸

2. listopadu 1918 došlo v Orlové k podepsání místní provizorní úmluvy mezi Radou Narodowou a Zemským národním výborem o rozdělení správy na tomto sporném území. Tato dohoda pak byla upřesněna na jednáních v Polské Ostravě 5. listopadu 1918, tak že je to dohoda prozatímní a že rozhodnutí o konečném rozdělení bude přináležet ústředním vládním orgánům. Pod polskou správou se nacházely okresy těšínský, bílský, část okresu fryštátského. Pod českou správou frýdecký okres, a několik obcí okresu fryštátského, mj. i Orlová.³⁹

Pasáž o schválení této úmluvy plnomocnými vládami v ní byla zrušena. Ustanovení o smyslu a provizorním charakteru dokumentu bylo prohlášením téměř slavnostním: „*Dohoda nynější má povahu prozatímní a v ničem neprejudikuje konečnému rozhraničení teritoriálnímu, které ponechává se vcelku k rozhodnutí povolaným činitelům, tj. polské vládě a české vládě v Praze. Jedině za účelem udržení klidu a pořádku v čase přechodném, aby síly se netříštily na vzájemných sporech v záležitostech povahy místní a malicherné, vymezuje se okruh působnosti obou jmenovaných představitelů národních ve Slezsku*“.⁴⁰

³⁷ Gasior, G.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 22.

³⁸ Gasior, G.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 22.

³⁹ Gawreckí, D.: Nástin dějin Těšínska. Ostrava 1992, s. 81.

⁴⁰ Gawreckí, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 29.

Oba orgány také vydaly společnou vyhlášku, jež byla zveřejněna v novinách. Po podepsání této úmluvy byla uzavřena ještě tzv. uhelná úmluva, která znamenala rozdělení do té doby jednotné průmyslové oblasti.⁴¹

Nová demarkační linie, mezi územím, které spadalo pod správu Zemského národního výboru a Rady Narodowe byla stanovena podle národnostního složení obecních zastupitelstev. Tato hranice probíhala o 10-15 km západněji v porovnání s dnešní hranicí mezi Polskem a Českou republikou na Těšínsku, takže města jako Karviná, Bohumín, Těšín, Třinec či Jablunkov se ocitla na polské straně. V celkovém měřítku se pod správou Rady Narodowe ocitlo 77 % území Těšínska. Situace ovšem nezůstala dlouho klidná, jelikož se začaly stále častěji projevovat z polské strany snahy o přeměnu tohoto provizorního rozdělení hranic v hranici trvalou. Tyto snahy vyvolaly protesty u druhé strany (české). Z toho důvodu se také začaly zhoršovat vztahy mezi oběma spolky a množily se vzájemné konflikty.⁴²

Skutečnost, že došlo k provizornímu rozhraničení nikterak neotupila ostrou propagandu, která panovala na obou stranách. Odpůrci této dohody se aktivizovali zejména v Radě Narodowe, kde postupně většina členů došla k názoru, že je třeba usilovat o zrušení této úmluvy. Zemský národní výbor spoléhal na to, že tento spor bude vyřešen na mezinárodní úrovni. Celkově ve vzájemných vztazích se projevovala jistá snaha naplnit literu dohody, prakticky to však nebylo možné. Dokumentují to např. vztahy mezi Radou Narodowou a policejním komisařstvím v Moravské Ostravě, kterému byly dohodou z 5. listopadu ponechány kompetence za demarkační čarou. Už 20. listopadu údajně žádala Rada Narodowa komisařství ať mu hlásí schůze, které povolilo v příslušných obcích v revíru, a aby s ní sporné případy konzultovalo. Korespondence mezi Radou Narodowou a Zemským výborem byla plná výtek, obviňování z nedodržování úmluvy aj. Např. Zemský národní výbor vyčítal Radě Narodowe, že vymáhá po úřednících slib věrnosti polskému státu, přičemž sami činili podobná opatření. Soudy byly na tomto sporném území pod správou Rady Narodowe podřízovány vrchnímu soudu v Krakově. Zatímco krajský soud v Těšíně byl

⁴¹ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 29.

⁴² Jež, R. - Pindur, D.: Těšínsko v proměnách staletí. Český Těšín 2010, s. 149-151.

kompetentní k vyřizování věcí i z území pod českou správou. Obdobně tomu bylo v záležitostech železničních, finančních, zásobovacích. Další problémy se týkaly rekonstrukce obecních zastupitelstev, která před válkou byla volena podle kuriálního systému a v nichž nyní dělníci požadovali výraznější zastoupení, což vedlo k nacionálním střetnutím. Rozšiřovaly se agitační letáky, podpisové kampaně za připojení území k Polsku, kněží brojili proti neznabožským Čechům. Rada Narodowa zase obviňovala Zemský národní výbor, že zřídil na východ od demarkační linie tajnou organizaci, která agitovala proti Polsku.⁴³ Napětí všeobecně rostlo.

3.2 Polské volby

Od druhé poloviny listopadu 1918 Zemský národní výbor posílal mnoho dopisů Národní radě Těšínského knížectví, kde se snažil poukázat na to, že polská strana porušuje dohodu a chová se jako by otázka o příslušnosti Těšínského Slezska byla již věcí rozhodnutou. 30. listopadu 1918 protestoval československý konzul Karel Locher u Polské likvidační komise v Krakově proti porušování suverenity československého státu, čímž bylo vypsání voleb do polského sněmu 28. listopadu 1918, které se měly konat 26. ledna 1919. Polská vláda počítala s tím, že volby budou zahrnovat i sporná území Těšínska, což bylo v rozporu s dohodou uzavřenou 5. listopadu 1918.⁴⁴

Dne 18. prosince 1918 vznikla v Těšíně Zemská vláda Těšínského knížectví, která nepodléhala přímo vládě ve Varšavě, ale Národní radě knížectví Těšínského. Ve druhé polovině prosince 1918 v Praze pobývala delegace J. Pilsudského, který ve speciálním dopise navrhoval T. G. Masarykovi vytvořit smíšenou komisi, která by řešila hraniční záležitosti. Masaryk však prohlásil, že nedisponuje dostatečnými kompetencemi a odeslal delegaci k premiérovi Karlu Kramářovi, který tuto záležitost rovněž odložil. Česká strana se začala připravovat k řešení těšínské otázky. Zemský

⁴³ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 30-31.

⁴⁴ Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 303.

národní výbor již 25. listopadu 1918 žádal od vlády v Praze vojenský zásah, který by vedl k ovládnutí celého Těšínského Slezska. Prezident Masaryk se o kompetencích Národní rady vyjadřoval jako o: „*anonymních, soukromých*“ a její vládu považoval za „*nelojální a anarchistickou*“, také byl názoru, že Československo musí získat Karvinou: „*když budeme mít dostatek uhlí, budeme moci zásobovat Vídeň, Budapešť a Bavorsko a tím budeme mít vliv na tyto státy.*“ 12. ledna 1919 Zemský národní výbor poslal Národní radě dopis, kde oznamoval, že od doby, kdy československé úřady převzaly moc nad Těšínským Slezskem ztratil Zemský národní výbor výkonnou moc a proto smlouva z 5. listopadu 1918 přestala být platná. Bylo zde také konstatováno, že polská strana si podřídila soudy, pošty, finanční a dopravní úřady, které mají svoje sídlo v Polsku. Situace byla ale problematičtější, jelikož tato dohoda neřešila výše uvedené problémy a v některých případech nebyla formulována dost jasně.⁴⁵

3.3 Situace před válkou

Zemský národní výbor již od poloviny listopadu žádal československou vládu, aby obsadila toto sporné území, hlavně tedy košicko-bohumínskou dráhu dohodovým vojskem. V dopise určenému premiérovi vlády Karlu Kramářovi se uvádí cituji: ⁴⁶ „*Kdyby to s dohodovým vojskem nevyšlo, prosíme, aby nám byl dán pokyn, zdali bychom sami neměli podniknout nějakou vojenskou akci k obsazení sporných území*“. Rozruch také vyvolal článek zveřejněný v Národních listech (12. 11. 1918), který se zmiňoval, že úmluva z 5. listopadu 1918 je neplatná, jelikož byla uzavřena jednotlivci bez souhlasu Národního výboru. Už tak dost napjaté vztahy mezi Prahou a Varšavou se tedy v záležitosti Těšínska začaly ještě více komplikovat. Přispělo k tomu zejména vypsání voleb do polského sněmu, zahrnujíc sporné oblasti Těšínska. Následovaly protestní nóty československé vlády, požadujíc, aby Rada Narodowa a Likvidační komise uznaly československou svrchovanost nad Těšínskem, dokud se obě vlády

⁴⁵ Gasior, G.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 23-24.

⁴⁶ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 31.

nedohodnou na definitivní podobě hranic. Žádosti však byly odmítnuty stejně jako československý pokus přimět polskou vládu k odvolání voleb. Následovalo tedy období od 1. prosince 1918, kdy československá vláda žádala představitele Dohody, aby sporné území obsadili. Tato aktivita však k žádným významným výsledkům nevedla.⁴⁷

Ministru E. Benešovi se ovšem podařilo dosáhnout u britské, francouzské a italské vlády prohlášení o respektování „*historických hranic*“ a demarkační čáry na Slovensku do rozhodnutí mírové konference. Tato prohlášení Československo vztahovalo později i na Těšínsko, kde se situace stále vyostřovala. Obě strany na Těšínsku žádaly po svých vládách vyslání vojenských oddílů. 7. prosince 1918 Zemský národní výbor vydal oběžník, ve kterém prohlásil, že celé Slezsko je součástí Československa, že vláda Sudetenlandu a centrálních úřadů v Krakově nebo Varšavě nad některou částí Těšínska jsou protiprávní a nezákonné. Polská a česká strana se vzájemně osočovaly z nedodržování různých dohod, které byly uzavřeny již během světové války. Polští zástupci na jejich základě tvrdili, že Polsko má nárok na celé nebo téměř celé území Těšínska, Češi zase tvrdili, že obsah dohod byl zcela jiný a uplatňovali nárok na správu celého území do rozhodnutí mírové konference. V polovině prosince 1918 přišla s iniciativou k jednání polská strana. Zřejmě doufala, že by tato jednání mohla upevnit jejich mocenské pozice u států Dohody a jednak se zřejmě skutečně obávala vojenského útoku Československa, i když československá vláda o tom v té době neuvažovala a spoléhala na obsazení sporného území vojskem Dohody. 17. prosince 1918 do Prahy tedy přijela oficiální delegace polské vlády vedená S. Gutowským. Delegace byla přijata K. Kramářem, který neustále zdůrazňoval nutnost historické hranice. Československá strana reagovala vesměs vyhybavě a zdůrazňovala, že polský stát nemá ještě jednotnou státní reprezentaci. Delegace odjela z Prahy s pocitem, že československá strana nemá o jednání zájem a že Československo připravuje vojenský útok. Masaryk se v této situaci vyslovil:⁴⁸ „*Jednali jsme takto o polské otázce ve Slezsku, dohoda je snadná je to problém vzhledem k velkým úkolům, které nás čekají, celkem nepatrný. V zájmu nás obou je, aby každý z nás byl co nejsilnější. Musím ovšem říci, že způsob, jimiž se někteří Poláci snaží zmocnit našeho*

⁴⁷ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 31.

⁴⁸ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 30-33.

území pokládán za nepřístupný. Napřed musíme zcelit území svého státu a pak můžeme dobrovolně přistoupit k opravě hranic. Až budou mít Poláci svůj stát ustálený může se jedna-ti od státu k státu“.

V polovině ledna žádala delegace činitelů ze Slezska (Pelcl, Onderka) v Praze prezidenta Masaryka o vojenské obsazení Těšínska. Na výzvu prezidenta shrnula protipolské stížnosti ve zvláštním memorandu. O vojenský zásah se zasazovali v telegramu Masarykovi i zástupci české a německé samosprávy i představitelé ředitelské konference. Praha tedy nejdříve doufala, že se jí podaří přesvědčit představitele Dohody, aby obsadila Těšínsko, což se jí nakonec nepodařilo.⁴⁹ Československá vláda se potom tedy rozhodla obsadit toto sporné území svým vlastním vojskem za účasti spojeneckých důstojníků. V důsledku toho, že československá strana nepřesvědčila Dohodové mocnosti o zásahu na Těšínsko Polsko s vojenskou akcí nepočítalo.⁵⁰

Konečné rozhodnutí o útoku na Těšínsko padlo 17. ledna 1919 na jednání československé vlády, kterého se zúčastnil i T. G. Masaryk. Byla zde vypracována diplomatická nota polské vládě, kterou měl konzul K. Locher odevzdat předsedovi polské vlády I. Paderewskému ve Varšavě. Konzul se však zpozdil v Krakově a po zahájení vojenské akce byl internován, a dokument mohl Paderewskému předat až 26. ledna. Švehla nicméně 24. ledna v parlamentu, když útok zdůvodňoval, tvrdil, že polská vláda byla vyrozuměna. Nota obsahovala: odstoupení celého Těšínského Slezska (jako důvod byl uveden anarchie, bolševizmus, prosby místního obyvatelstva, pokles těžby uhlí, historická příslušnost území k zemím Koruny české). Byl opominut podíl místního obyvatelstva na vzniku polské vlády, taktéž byl zpochybněn etnografický charakter země i výsledky sčítání lidu. Nota dále informovala, že československá vláda nikdy neuznala dohodu z 5. listopadu 1918 a obviňovala Poláky z jejího porušování. V pracích autorů je často zmiňován fakt, že vojenská intervence Československa byla

⁴⁹ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 33.

⁵⁰ Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 303.

podněcována faktem, že na 26. ledna 1919 byly vyhlášeny volby do polského sněmu, přičemž v nótě je této věci věnováno místa málo.⁵¹

3.4 Sedmidenní válka o Těšínské Slezsko

Československé vojsko zahájilo útok na Těšínské Slezsko 23. ledna 1919. Velením československé armády byl pověřen plukovník francouzské cizinecké legie Josef Šnejdárek, který se ještě před samotným započítím konfliktu pokusil o „lest“. Pod rouškou „*samozvané*“ Dohodové komise, jejímiž členy byli také francoužští, britští, italští důstojníci požadoval na základě fiktivního pověření Dohody odchod polské armády z Těšínska, kterou zde umístil velitel polského vojska F. K. Latinik na základě předcházejícím dojmům a pověstím o chystajícím se československém útoku. Oficiálně polská strana s útokem nepočítala, neboť Dohoda československým prosbám o obsazení sporného území vojsky Dohody nevyhověla. Velitel této mystifikaci však neuvěřil a ověřoval si zprávu telegraficky ve Varšavě, čímž léčku brzy odhalil a chystal se zajmout členy delegace, což se mu už ale nepodařilo, neboť členové československé delegace stihli včas odjet.⁵²

Československé síly zpočátku čítaly 14-16 tisíc vojáků, převážně legionářů, kteří se vrátili z Francie a Itálie. Polská strana nebyla na ozbrojený střet připravena. Většina polského vojska byla v té době odeslána z Těšínského Slezska na Lvov, kde se účastnila bojů s Ukrajinci. Československým legionářům se postavila na odpor malá část místního polského obyvatelstva (v prvních dnech maximálně 2 tisíce vojáků, 30. ledna to už bylo cca 4 800 vojáků), milice (600-1300 mužů), místní obyvatelstvo (hutníci, horníci). To co pro tyto účastníky bylo projevem vlastenecké povinnosti, Masaryk považoval za projev anarchizmu.⁵³

⁵¹ Gasior, G.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 24-25.

⁵² Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 303.

⁵³ Gasior, G.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 25.

Československé jednotky postupovaly při obsazování od Moravské Ostravy po Bohumín a již ve tři hodiny odpoledne bylo ohlášeno obklíčení strategicky velmi důležitého bohumínského nádraží. Po vyjednávání se velitel polských jednotek ppl. Mroczkowski s českým majorem Sýkorou, rozhodl ustoupit z Bohumína bez boje. Při bojích o Doubravské nádraží jak píše Latinik ve svých pamětech, „*pomáhali československým jednotkám čeští dělníci, kteří házeli na polské pozice granáty*“. Tyto tuhé boje dostávaly místy ráz partyzánské války. Dělníci začali opouštět šachty a shromažďovali se na karvinském nádraží. Při postupu na Karvinou docházelo k bojům s polskými jednotkami a civilním obyvatelstvem.⁵⁴

Poslední boje proběhly v období mezi 28. – 30. lednem 1919 v okolí Skočova. Zde se chystal útok k obsazení tohoto města. K tomuto kroku již naštěstí nedošlo, neboť československé ministerstvo národní obrany na základě příkazu ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše z Paříže, vydalo rozkaz o ukončení bojových akcí. V depeši velitele československých vojsk pplk. J. Šnejdárka, kterou zaslal ministerstvu obrany se píše cituji:⁵⁵ „*Dovolují si, pane ministře, oznámiti oddíly vojska, které se vyznamenaly pod mým velením. Nejenom legionáři, ale i naše domácí pluky se dovedou dobře bít!*“.

Česká vojenská intervence byla špatně přijata v kruzích spojenců, kteří přikázali okamžitě zastavit palbu. Jak vzpomíná Ferdinand Pelc:⁵⁶ „*Bylo zle, bohové se hněvali!*“. 30. ledna 1919, po třídenní bitvě u Skočova, bylo uzavřeno dočasné příměří mezi vojsky. Následně 1. února podepsali v hlavním městě Francie představitelé Polska a států Dohody a 3. února Československo smlouvu, která prohlašovala, že o budoucí státní příslušnosti Těšínského knížectví rozhodne mírová konference v Paříži.⁵⁷

Tento vojenský zásah ministr Klobfáč zhodnotil jako akci administrativního charakteru s cílem obnovit pořádek, nikde nebylo vyhlášeno stanné právo a vojsko se

⁵⁴ Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 304.

⁵⁵ Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 306.

⁵⁶ Gasior, G.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 25.

⁵⁷ Gasior, G.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 25.

nenechalo vyprovokovat. Z 250 zajatců byli propuštěni všichni až na 21 zločinců. Připustil několik excesů, kterým nepřikládal většího významu.⁵⁸

➤ Československé ohlasy

*„Po obsazení a předání karvinského nádraží údajně zastřelil osmnáctiletý mladík československého vojáka. Za tento čin byl mladík ihned popraven zastřelením. Také u dolu Hlubina proběhly násilné konflikty, kdy civilisté stříleli strojní puškou a většina československých vojáků byla zákeřně zastřelena“.*⁵⁹ Dozvídáme se také informace, že Poláky bylo zatčeno několik „známých českých lidí“. Naopak československými jednotkami nebylo proti civilnímu obyvatelstvu navzdory jejich chování provedeno žádné násilí.⁶⁰

Další pamětník, který byl účastníkem tohoto sporu Matusiak uvádí:⁶¹ *„Že polští horníci bránící šachty z nedostatku zbraní hornickými šlofy rozbíjeli lebky českým útočníkům, ale nejenom civilní lidé hynuli, stejně hynuli vojáci. Raněné polské vojáky, kteří zůstali na bojišti, Češi nesbírali, ale na místě je mordovali kulkou nebo bajonetem“.*

⁵⁸ Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 306.

⁵⁹ Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 304.

⁶⁰ Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 304.

⁶¹ Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 308.

➤ **Polské ohlasy**

Poláci např. tvrdili, že padlému synovi známého generála Hallera „*Češi vyloupali oči*“, což později exhumace, pokud věříme Šnejdárkovým pamětem, nepotvrdila. Na druhé straně i sociálně-demokratické noviny Duch času ospravedlňoval postup československého vojska akcemi polského civilního obyvatelstva, které „*střílelo zezadu a dopustilo se zvěrstev*“, psaly o Polácích, kteří „*padlému českému legionáři uřezali nos, oči, přirození*“.⁶² Docházelo k vraždění polských zajatců a bezbranných civilistů. Největší zločin se udál ve Stonavě, kde 26. ledna zahynulo 20 polských vojáků podle svědeckých výpovědí.⁶³

Odborník na Těšínsko J. Valenta uvádí: „*Na straně polského vojska se účastnila bojů i část civilního obyvatelstva. Účast na bojích způsobila, že i mezi civilním obyvatelstvem vznikly ztráty na padlých a raněných.*“⁶⁴ V polském tisku se začaly šířit zprávy, že československé vojsko, zejména legionáři, „*hromadně popravují a vraždí*“ pokojné občany, milicionáře a zajatce, tyto informace byly šířeny polskými tiskovými kanceláři diplomatickými dokumenty jako nezvratná fakta. Také např. v pamětech Kirkor – Kiedroniové je zmiňován pouze jeden případ náhlého soudu nad civilní osobou, jenž je zmiňován i v jiných polských pracích. Šlo o jistého hutníka z Trince „*zajatého se zbrani v ruce při bojích o košicko-bohumínskou dráhu a snad na místě oběšeného*“. J. Valenta k tomu dodává:⁶⁵ „*Nechceme upadnout do druhé krajnosti a tvrdit, že nedošlo k žádným přehmatům a bezohledným zákrokům. Policejní spisy výslovně uvádějí jednotlivé případy, kdy byly zastřeleny osoby, které střílely na vojsko a nechtěly se vzdát. I tato přenáhlení je nutno co nejrozhodněji odsoudit. Na tomto místě je třeba připomenout, že k ozbrojenému konfliktu došlo bez vypovězení nepřátelství*“, což Valenta také konstatuje. Zprávy o excesech československé armády byly také vyšetřovány vojenskými úřady, ovšem bez výsledku.⁶⁶

⁶²Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 35.

⁶³Gasior, G.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 25.

⁶⁴Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 308.

⁶⁵Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 306-307.

⁶⁶Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 306-307.

Soupis těchto excesů je uložen jak v Těšínském archivu tak v Ksieznici Cieszynské. U jednotlivých případů jsou uvedeni svědci, ale u většiny chybí přesné datum a také místo události. Tato událost však bezesporu ovlivnila česko-polské vztahy v následujících desetiletích a spolu s rozdělením Těšínského Slezska v roce 1920 se stala záminkou pro polskou anexi československého území na podzim 1938.⁶⁷

3.5 Vzpomínky účastníků války

➤ Josef Šnejdárek

Osobnost tohoto armádního generála nebyla dosud v souvislosti dějin československého vojenství zcela doceněna. Působil ve Francii jako důstojník francouzské armády. Vojenská kariéra Josefa Šnejdárka započala roku 1895, kdy absolvoval kadetní školu. V roce 1899 vstoupil jako dobrovolník do francouzské cizinecké armády. Dne 17. listopadu 1918 byl přidělen k československé armádě ve Francii. Později 30. prosince 1918 pak k československé armádě v Československu. V tomto roce byl také vyznamenán Československým válečným křížem. Své profesní a soukromé informace uchoval Šnejdárek ve svých pamětech nazvaných „*Co jsem prožil*“. Paměti vypovídají o jeho postojích k událostem, které se na Těšínském Slezsku odehrávaly. Tyto vzpomínky nemohou být brány zcela objektivně, jelikož se v nich zrcadlí autorovy osobní pocity. Generál prožil zajímavý život. Podařilo se mu naplnit jeho životní sen, čímž bylo stát se vojákem, bojovat v Africe, Francii, aby se nakonec dostal do služeb nového Československa. Afrika se stala pro Šnejdárka osudovou zemí. Zde získal nejvíce vojenských zkušeností, prožil zde více než 16 let. Po kapitulaci Francie v době druhé světové války se do Afriky znovu vrátil, kde i zemřel. Do historie československého vojenství se Šnejdárek zapsal především v době první světové války jako hlavní organizátor československých legií ve Francii. Po vzniku Československa přivedl v lednu roku 1919 do vlasti české legionáře. Dne 16. ledna 1919 byl Šnejdárek

⁶⁷ Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference při příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě). Opava 1998, s. 308.

předvolán k ministrovi Klobfáčovi, kde mu bylo oznámeno rozhodnutí vlády, že je nezbytné obsadit území Těšínska vojenskou silou. Před vlastními vojenskými akcemi se Šnejdárk sešel s velitelem polských vojsk Latinikem, aby zdůraznil své úsilí o zabránění krveprolití. Společně s ním v Těšíně jednali francouzský ppl. Gillain, italský major Noseda, anglický plk. Goulson a americký poručík Voska. Na jednání Šnejdárk žádal po gen. Latinikovi, aby opustil s vojskem sporné území Těšínska. Latinik tento požadavek rezolutně odmítl. Na základě toho československá vojska obsadila sporné území Těšínského Slezska. Svědectví o postojích generála Šnejdárka v těšínských událostech podává publikace „*Pole and Czech in Silesia*“ od anglického diplomata James A. Roya. Šnejdárka hodnotil jako „*vedoucího ducha na české straně, silného muže mimořádných schopností, který dlouhým stykem s Araby, nabyt zvláštní bystrosti a schopnosti úsudku*“. Úloha generála Šnejdárka při událostech na Těšínsku nebyla jednoduchá. Armáda Československa se teprve vytvářela. Hlavní jádro této armády tvořili legionáři, kterou podpořila Česká obec sokolská a dobrovolníci. Bylo málo času na výcvik a také zde přežívaly praktiky užívané za Rakouska-Uherska a také zkušenosti z cizinecké legie. Na obou stranách často docházelo ke zbytečnému vraždění, loupení, vyostřování situace. Poslání na Těšínsku považoval za vlasteneckou povinnost, což vyjádřil nejen ve své knize vzpomínek.⁶⁸

⁶⁸ Slezsko v dějinách českého státu. Opava 1998, s. 311-314.

➤ **Pochoduj nebo zemři**

„Dne 16. Ledna 1919 jsem byl zavolan do pracovny Václava Klofáče, ministra národní obrany. V jeho kanceláři byl také přítomen dr. Josef Scheiner, generální inspektor a starosta Sokola. Ministr Kofáč se ujal slova. Stěžoval si na jednání Poláků na Těšínsku, že zabrali Těšín, karvinsko-orlovské doly, Bohumín a blíží se k Moravské Ostravě. Usoudil, že tak to již dál nejde. Ministerská rada se rozhodla, že je nutné obsadit Těšínsko a hlavně úplně zajistit košicko-bohumínskou dráhu. Potřeboval jsem vědět, jak daleko mám postoupit a ohlížel jsem se po nějaké mapě. Jelikož žádná mapa nebyla po ruce, vzal jsem ze stolu jízdní řád a na známé mapce jsme stanovili velmi zhruba nejnutnější data. Toto mé setkání s ministrem a generálním inspektorem bylo podkladem polního tažení, za kterého jsem do desíti dnů zatlačil polského generála Latinika, dobyl Těšínska, a získal pro republiku uhelné doly miliardové hodnoty. Pověřen tedy československou vládou, abych získal Těšínsko Československu, chtěl jsem tu zkusit bez zbytečných vdov a sirotků, tedy bez krveprolití a střílení. Své vojsko jsem shromáždil v prostoru Moravská Ostrava. Dne 21. Ledna 1919 jsem se rozhodl, že promluví s velitelem polských vojsk, s generálem Latinikem. Rozmluva byla krátká. Protože generál Latinik nerozuměl francouzsky, mluvili jsme německy. Řekl jsem mu: Pane generále z pověření vlády Vás vyzývám, abyste opustil i se svým vojskem území Těšínského Slezska. Do generála Latinika jako by udeřil hrom. Oповěděl mi konečně, že Těšínsko nevyklidí, a že se spojí s Varšavou, aby si vyžádal instrukce. Pak se vzdalil a radil se ve vedlejších místnostech s páterem Londzinem a jinými osobnostmi a telefonoval. Po krátké době se vrátil a prohlásil, že Těšínsko nevyklidí a bude se bránit do poslední kapky krve. Byla to odpověď pravého vojáka a vlastence hrdého na slavnou minulost polskou. Uklonili jsme se navzájem a rozešli se. Generál Latinik byl důstojník velmi schopný. Náhodou ale válečné štěstí přálo mně a za deset dní jsem byl už za Vislou. Po schůzi jsme jeli velmi rychle, což byl dobrá nápad, protože nás tak alespoň nedohonila ozbrojená polská auta, která za námi poslal generál Latinik, jatý podezřením, že se pod našimi dohodovými uniformami skrývá nějaká lest. To byl počátek tragédie, při níž Čechoslováci a Poláci navzájem prolévali krev. Během následujících bojů padl mezi jinými i polský kapitán Haller. Dozvěděl jsem se, že jistá propaganda rozšířila zprávu, česká soldateska mrtvému či živému kapitánu Hallerovi vypíchla oči. Byla to ovšem lež, ale lež, v kterou začnou věřit tisíce lidí, je potom těžko rozlišitelná od pravdy. Proto jsem jel ihned se poklonit ostatkům nepřátelského hrdiny, dal jsem jeho tělesné pozůstatky uložit do slušné rakve a dal jsem mrtvého důstojníka

dopřít na linii mezi oběma vojsky. Tam rakev otevřít, spočítat oči, zjistit, že tělo je neporušené a pietně uložené. Řeči ztichly. Nesmíme zatajit, že jsem přes všechno u Poláků měl přezdívku *Waligura*, což v polských pohádkách znamená chlap, který žere děti. Nesl jsem tento titul klidně, protože jsem v tom směru měl naprosto čisté svědomí. Když jsem zatlačil Poláky za Vislu a sám tuto řeku na několika místech překročil, dostal jsem od své vlády rozkaz, abych zastavil nepřátelství, jelikož účelu boje bylo dosaženo. Na to jsem poslal generálu *Latinikovi* příslušný vzkaz po kapitánu *Pekárkovi*. Generálu *Latinikovi* jsem vzkázal, že ve smyslu rozkazu svého ministra národní obrany *Klofáče* zastavuji zatím nepřátelství přesně o půlnoci. Padne-li však po této lhůtě z polské strany jediná rána, že budu pokračovati v útoku. Spokojen jsem se zaražením vítězného postupu nebyl, protože jsem měl vypočítáno, že nejpozději do dvou dnů dosáhnu polských hranic u *Bělic-Bialé*".⁶⁹

➤ **F. K. Latinik**

„ Záměry Čechů byly čím dál tím jasnější, jelikož československá vojska se začala shromažďovat v okolí *Moravské Ostravy* a *Frydku*. Na základě toho jsem vydal příkaz obsazení sporné oblasti polským vojskem. V lednu 1919 kolem 11 hodiny dopoledne jsem obdržel pozvání do zámku, kde se nacházela československá delegace. V konferenčním sále mě očekávali ppl. *Šnejdárek* (český zástupce ve francouzské uniformě), dále *Crosfiedl* (Angličan), *Manduyt* (Francouz), *Noseda* (Ital) a *Vozka* (Američan). Na mojí otázku o co se jedná, požádal *Šnejdárek* o rozhovor mezi čtyřma očima. Podplukovník *Šnejdárek* požadoval ve jménu zástupců *Dohody*, abych stáhnul vojsko z území *Těšínského Slezska*. Odpověděl jsem, že neznám rozhodnutí představitelů *Dohody* a i kdyby tomu tak bylo, že představitelé *Dohody* s tímto požadavkem souhlasí, tak bych stejně nemohl souhlasit. Oznamil jsem, že se obrátím na příslušné orgány ve *Varšavě* a zatím nebudu ustupovat, neboť jsem tu proto, abych *Těšínské Slezsko* chránil a né se tohoto území vzdával a jestli vstoupí československá vojska na polské území budu jej bránit do poslední kapky krve. Po odchodu delegace se mi situace jevila

⁶⁹ Šnejdárek, J.: *Pochoduj nebo zemři*. Praha 1994 (2. vydání), s. 186-189.

podezřelá. Ověřil jsem si informace telegraficky a zjistil, že se jednalo o léčku. Chtěl jsem delegaci zajmout, ale bohužel už odjeli. Přešli jsme do vojenské pohotovosti. Poslal jsem žádosti do Krakova a Varšavy, aby poslali vojenské posily. Československá vojska začala obsazovat sporné území kolem šesté hodiny ranní 23. ledna 1919. Po poledni 23. ledna, kdy vřela válka o Bohumín, přišel telegrafický rozkaz z Varšavy. Neustoupit! Na útok odpovědět protiútokem! Československé vojsko postupovalo ve třech skupinách. První hlavní skupina vyšla z Moravské Ostravy směrem na Bohumín, Karviná, Suchá. Druhá skupina se posunovala od Frýdku směrem Těšínu. Třetí skupina obsadila koleje ve směru ze Žiliny přes Jablunkov na Těšín. Poslední bitva byla u Skočova, kdy československá vláda vydala rozkaz vojenský konflikt ukončit“.⁷⁰

3.6 Situace po válce

Československá intervence vyvolala zejména z polské strany mezinárodně-politickou aktivitu. V Praze protesty nevyvolaly nějakou větší odezvu. Vážnější byla situace v Paříži. Zde se na československý útok pohlíželo dosti negativně. 29. ledna 1919 vystoupili před Nejvyšší radou v Paříži Dmowski, Beneš, Kramář. Dmowski žádal obnovení linie z 5. listopadu 1918, tvrdil, že Poláci žádné území neobsadili a že na rozhranění se dohodlo místní obyvatelstvo. Čeští zástupci varovali před bolševismem, uváděli také československé historické a ekonomické důvody pro začlenění Těšínského Slezska k Československé republice. Obě strany Nejvyšší radu žádaly, aby tento spor s konečnou platností vyřešila. Nejvyšší rada pověřila prozkoumáním záležitosti komisi, v jejíž čele stanul francouzský velvyslanec Noulens. Československá strana začala vyvíjet značné úsilí, aby si získala sympatie hlavně u Francouzů. Po složitých jednáních 31. ledna komise Noulense navrhla Nejvyšší radě, aby nejvíce sporné oblasti uhelný revír a košicko-bohumínská dráha byly obsazeny dohodovým nebo polským vojskem. Civilní administrativa měla být rozdělena podle dohody z 5. listopadu 1918. Volby měly být umožněny až po rozhodnutí mírové konference v Paříži. Také bylo

⁷⁰ Latinik F. K.: Walki o Slask Cieszynski. Cieszyn 1934, s. 41-45.

rozhodnuto, že do této oblasti bude vyslána mezispojenecká komise, která bude dbát na dodržování vzájemných dohod, zkoumat situaci, udržovat pořádek a podávat návrhy na definitivní rozdělení území a stanovení hranic. Tento „*pařížský protokol*“ podepsali představitelé velmocí i polská strana 1. února 1919, československá strana pak 3. února 1919. Československo ovšem zdůrazňovalo námitky k této dohodě, zdůrazňovali, že tato dohoda nesmí prejudikovat pozdější stanovení konečných hranic, že tuto dohodu chápe jako dočasné rozhodnutí Dohody, jemuž se podvoluje, nikoliv však jako dohodu mezi Československem a Polskem.⁷¹

Nová demarkační čára stanovená na základě „*pařížského protokolu*“ ze dne 3. února 1919 se nekryla s hranicí z 5. listopadu 1918. Určila však dočasnou hraniční oblast mezi polskou a československou stranou území. Obě strany dělil neutrální pás. Na české straně se nacházel uhelný revír v Karviné. Správa měla být rozdělena na základě smlouvy z 5. listopadu 1918, avšak v těch obcích, které měly podléhat polským administrativním výborům, ale ocitly se na české straně demarkační linie, kde působily československé jednotky, udržení polské obecní administrativy nebylo možné. Češi zavedli své administrativní komise během roku 1919 celkem v šesti obcích karvinského uhelného revíru (Rychvald, Doubrava tehdy Dombrová, Orlová-Poroba kdysi Poremba, Záblatí, Vrbice, Orlová a polské administrativní výbory zde odsunuli.⁷²

Mezinárodní kontrolní komise přijela na Těšínsko 12. února 1919, kde 25. února 1919 byla podepsána vojenská dohoda, která přesně vymezovala demarkační linii a stanovila maximální počet vojska, které si směly obě strany na sporném území ponechat. Maximálně čtyři prapory o síle 3000 mužů. Toto rozhodnutí však nadále vyvolávalo nespokojenost, která se projevovala na obou stranách. Území, které bylo před vojenským zákrokem pod polskou správou obsazeno československým vojskem vyvolávalo nespokojenost a protesty především mezi polskými horníky.⁷³ Rozpory se přenášely do dělnických organizací. Polské hornické organizace si chtěli vynutit uhelné dodávky do Polska, čeští horníci zase tyto dodávky odmítali, pokud polští horníci budou

⁷¹ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku. Český Těšín 1999, s. 38-39.

⁷² Gasior, G.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 25-26.

⁷³ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku. Český Těšín 1999, s. 38-39.

stávkovat. Dělníci na obou stranách demarkační linie požadovali začlenění sporné části území do toho či onoho státu. Vznikala živelná lidová hnutí na území pod polskou správou. Množily se útoky horalů na velkostatky i hladové demonstrace.⁷⁴

Na území pod polskou správou se projevovala nespokojenost v souvislosti s násilnými odvody. J. Koždoň a jeho stoupenci navázalo kontakt s českou stranou a zahájili agitaci ve prospěch Československa. Centrem agitace byla Moravská Ostrava. Poláci si také uvědomovali, že získání sympatií Šlonzáků by jim přineslo výhody. V Paříži i na jiných jednáních jak Československo, tak Polsko stále stupňovaly své požadavky a tak možnost vzájemné dohody mezi polskou a českou stranou se ukazovala jako absolutně nereálná.⁷⁵

⁷⁴ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku. Český Těšín 1999, s. 40.

⁷⁵ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku. Český Těšín 1999, s. 38-39.

4 Cesta ke konečnému rozhodnutí červenec 1920

Československo-polský spor se tedy přenesl na mezinárodní půdu do Paříže. Po stanovení „*Pařížského protokolu*“ z 3. února 1919 a následném upřesnění dohody z 12. 2. 1919 následovala diplomatická jednání na mírové konferenci v Paříži.

Při mírových jednáních počátkem března 1919 ministr Beneš zastával názor, že v otázce Těšínského Slezska bude uplatňovat hospodářské argumenty. Podobný názor do značné míry sdílela i polská delegace. Ke konci měsíce března byly v Paříži odmítnuty návrhy na neutralizační řešení. Nejvyšší rada v Paříži také navrhla, aby komise na Těšínsku mohla sama vydávat rozhodnutí a nemusela se obracet se souhlasem k Praze nebo Varšavě. Československá strana to považovala za porušování suverenity Československa na území Těšínského Slezska. Další pokusy o domluvu mezi Československem a Polskem proběhly v dubnu avšak bez výsledku. Dohodové mocnosti dávaly přednost tomu, aby tento spor pokud možno vyřešily polská a československá strana vzájemnou dohodou. Obě strany si však nárokovaly své požadavky, s kterými druhá strana nesouhlasila a tak se záležitost stále oddalovala. Mezispojenecké komise poslala koncem dubna do Paříže zprávu o situaci na sporném území, která mírně vyzněla ve prospěch Polska. 25. května 1919 jednal několik hodin Paderewski s Masarykem v Praze. Ani jedna strana však ze svých požadavků neustoupila. Během června a počátkem července byla pak připravována Československo-polská jednání o těšínské otázce v Krakově (21. – 27. července). Očekávání na obou stranách nebyla příliš optimistická. Obě strany stejně jednaly na naléhání velmocí. Česká strana souhlasila, že maximálním ústupkem by mohlo být z její strany přenechání Těšína kromě nádraží. Formálně však československá strana vznesla požadavky historicko-právní na celé Těšínsko, resp. s návrhem hranic na řece Visle. Polská strana žádala respektování etnografických poměrů podle rakouského sčítání z roku 1910. Při jednáních československé a polské subkomise došlo k obratu ve prospěch Polska. Československé argumenty byly hájeny pouze Francouzi. 22. srpna 1919 USA vyslovily v případě Těšínska pro uplatnění principu národnostního a jako hranice byla schválena tzv. „*Tissiho linie*“, podle které měla Polsku připadnout asi polovina uhelného revíru a celá košicko-bohumínská dráha včetně Bohumína a Třince. Premiér Edvard Beneš byl samozřejmě výsledkem velmi rozhořčen. Situace v regionu

byla velmi vypjatá. Šířily se pověsti o chystaných vojenských polských akcích a docházelo k panice zejména na české straně. Ovšem ani polská strana nebyla spokojena a nesouhlasila s připojením Jablunkovska k Československu. Československý parlament doporučoval, aby případné rozhodnutí mírové konference o Těšínsku nebylo československou stranou podepsáno. Beneš v této situaci po konzultaci s Koždoněm dospěl k názoru, že uskutečnění plebiscitu bude pro Československo výhodnější, než hranice, kterou by se stala Tissiho linie (verze Antonia Tissiho, italského člena Mezispojenecké kontrolní komise), která rozdělovala Ostravsko-karvinský uhelný revír mezi Československo a Polsko, kdy by ČSR nemohlo kontrolovat důležitou košicko – bohumínskou dráhu. Tissiho linie byla pro Československo nepřijatelná. Jednání o Těšínsku v Paříži probíhala od 3. září 1919. Střetli se zde zástupci obou stran Beneš a Dmowski, kde Beneš konstatoval, že Olše je poslední ústupový bod, že jinak bude souhlasit s plebiscitem, ale na celém území Těšínska. V Paříži zatím probíhala jednání, která řešila především zásady, podle kterých se bude plebiscit uskutečňovat. Nakonec bylo dohodnuto, že hlasovací právo bude mít občan starší 20 let, který měl na Těšínsku domovské právo a nebo zde bydlel ke dni 1. 8. 1914. Formálně toto rozhodnutí bylo sděleno československé a polské vládě 27. září 1919.⁷⁶

⁷⁶ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1937. Český Těšín 1999, s. 41-44.

4.1 Vyhlášení plebiscitu

Porážka centrálních mocností, revoluce v Rusku a s tím spojené zhroucení dosavadního evropského uspořádání vedlo po první světové válce ke vznikání nových států. Zrodila se idea práva na sebeurčení národů. Hlavní zásady zformuloval tehdejší americký prezident W. Wilson. Toto právo odůvodňovalo vznik nových států na troskách středoevropských mnohonárodnostních monarchií, které mělo umožnit v komplikovaných etnických podmínkách vytyčit hranice nových států a zabezpečit je tak před konflikty, které mohou vzejít ze vzájemných požadavků. Jedním z nástrojů této realizace se staly právě plebiscity, které měly řešit nejsložitější situace, kdy mohla rozhodnout o příslušnosti daného území jen bezprostředně vyjádřená vůle místních obyvatel.⁷⁷

Polský tisk a veřejnost rozhodnutí o plebiscitu přijímaly vesměs pozitivně, neboť očekávaly vítězství. Ve skutečnosti se nejednalo o jednoznačné vítězství, neboť Československo získalo během příprav na plebiscit manévrovací prostor. Navíc zde bylo ustanovení, že plebiscit bude mít zejména charakter informativní a obecně se předpokládalo, že při stanovení konečných hranic bude přihlédnuto k hospodářským aspektům. Oficiálně sekretář mírové konference sdělil rozhodnutí o plebiscitu na Těšínském Slezsku československé a polské vládě 1. října 1919. V této době se již v regionu podnikaly nejrůznější akce, které měly vést k zajištění co nejlepšího výsledku pro jednu nebo druhou stranu. Plebiscit se měl uskutečnit do tří měsíců od jeho prohlášení, což se nakonec ukázalo být jako nereálné. V Paříži se řešila otázka o ustavení mezidohodové plebiscitní komise, neboť československá strana nesouhlasila, aby členové dosavadní těšínské komise se stali členy plebiscitní komise. Členové plebiscitní komise byli nakonec jmenováni až koncem října. Členy komise byli zástupci Francie, Velké Británie, Itálie, Japonska, americký delegát, který měl být předsedou komise nakonec jmenován nebyl, jelikož americký kongres odmítal ratifikaci smluv. Předsedou plebiscitní komise se tak stal francouzský představitel Manneville.⁷⁸

⁷⁷ Szelong, K.: Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920. Těšínsko 2001, č. 1, s. 6.

⁷⁸ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938, s. 44-45.

Ačkoliv polská strana přivítala rozhodnutí o plebiscitu s jistým nadšením je důležité zmínit, že výsledky plebiscitu lze značně ovlivnit administrativně např. vymezením určitého okruhu osob, které jsou oprávněné hlasovat. V této otázce se střetly návrhy Prahy a Varšavy. Praha navrhovala hlasovací právo pouze pro osoby, které zde mají domovské právo. Varšava požadovala jako hlavní kritérium pouze bydliště. Nakonec se došlo ke kompromisnímu řešení, kdy měli právo hlasovat obě tyto kategorie. Plebiscit měl mít jak už jsem zmínila pouze informativní charakter, nebyl „*descisivní*“, což znamená, že většina hlasů v obci zaručuje přiřčení k tomu státu, který získal většinu hlasů. V tomto případě by to znamenalo vznik složité a klikaté hranice Těšínského Slezska a patrně vznik enkláv. Konzultativní plebiscit na druhou stranu neposkytuje takovou záruku a jeho výsledky jsou informativní a poskytují vodítko pro konečné rozhodnutí nezávislého orgánu. Při nejednoznačném výsledku se obvykle postupuje tzv. metodou rovnováhy, kdy se hledá co nejjednodušší hranice, podél níž by zůstaly přibližně stejné počty osob, které původně hlasovaly pro příslušnost k druhému státu. Tato situace byla vysoce pravděpodobná, jelikož do hry vstoupil další významný faktor. Pro československou stranu bylo rozhodnutí výhodnější, než dřívější nepříznivé rozhodnutí o hranici podle Tissiho linie. Pro polskou stranu byl plebiscit slibný, v případě, že se nezmění preference značnější části obyvatelstva (polského) ať už z důvodů jakýchkoliv. Tento důvod ale nastal v případě vstupu třetí strany tj. „*Slezští Němci*“ a je podporující „*Šlonzáci*“.⁷⁹

V této situaci národnostně indiferentní skupina, která sympatizovala se „*šlonzáckým hnutím*“, na základě velmi špatných životních podmínek v polské okupační zóně, kde byl naprostý nedostatek potravin, inflace, a s tím spojené sociální patologické jevy byla vystavována také pronásledování a šikanám jak ze strany úřadů, tak také místních činitelů. Z toho důvodu začala tato skupina reálněji vidět svou budoucnost v rámci Československa. Úřady Československé republiky využívaly tuto situaci k propagandistickým cílům. V těchto podmínkách začali nabývat na významu místní Němci a Šlonzákovci, kteří v roce 1918 sice ztratili vliv, ale v nastalé situaci se snažili zasahovat do dění. Začali se zabývat požadavkem na neutralitu Těšínského

⁷⁹ Valenta, J.: Arbitráž z 28. července 1920 po osmdesáti letech. Těšínsko 2001, č. 2, s. 20-21.

Slezska, který prosazovali a požadavkem na připojení této části území k Československu, kde by jim existence cca 3 milionové německé menšiny umožnila lepší podmínky pro svobodný národní a hospodářský rozvoj. Zvláště Koždoňův slib, že jeho 60 000 přívrženců podpoří v plebiscitu Československo se stal hlavním argumentem proč ministr Beneš souhlasil s plebiscitem.⁸⁰

27. září 1919 byla do Polské Ostravy svolána schůze, které se zúčastnili ministr vnitra Antonín Švehla, ministr dopravy a poslanci československého parlamentu. Hlavním cílem této schůze bylo vypracovat českou koncepci plebiscitu a vytvořit instituce, které by jí řídily. Antonín Švehla na jednání prohlásil:⁸¹ „*že se při plebiscitu nesmí šetřiti ani námahou, ani obětmi hmotnými. Otázka peněz nemůže rozhodovati tam, kde jde o životní zájmy státu*“. Byla zřízena Československá plebiscitní komise, která opřela propagační zájmy o akce pořádané v hospodářské oblasti Těšínského Slezska. Do oblasti proudily levné potraviny a jiné zboží. Tato událost byla hlavním argumentem, který měl přesvědčit obyvatele Těšínska, aby se přiklonilo při plebiscitu k Československu. V rámci této politiky byly osoby, které deklarovaly svou propolskou orientaci vystaveny šikanám z české strany. Přípis Československé komise vydaný 25. října 1919 vyzýval, aby místní plebiscitní komise vypracovaly seznamy osob, které se na československém okupačním území účastnily polské plebiscitní akce. Také se zde žádalo o uvedení jména polských aktivistů, proti kterým by mohlo být zahájeno vyšetřování. Vzápětí na to následovaly akce, kdy čeští četníci sbírali prohlášení mezi místním obyvatelstvem o jeho příslušnosti. V případě odmítnutí bylo s nimi zahájeno vyšetřování. Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego založila plebiscitní komisi 17. září 1919. Tato komise však na rozdíl od československé nedisponovala patřičnou politickou, organizační a materiální podporou. Nebyla schopna konkurovat české kampani, založené na základě levných potravin, tabáků, oděvů atd. Polská propagace se opírala o tisk, letáky, brožury, kulturní akce aj.⁸²

⁸⁰ Szelong, K.: Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920. Těšínsko 2001, č. 1, s. 10.

⁸¹ Szelong, K.: Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920. Těšínsko 2001, č. 1, s. 10-11.

⁸² Szelong, K.: Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920. Těšínsko 2001, č. 1, s. 10-11.

Situace v regionu se během příprav k plebiscitu stále vyhrocovala. Docházelo k šarvátkám, bitkám, násilným činům. Atmosféru vystihuje žádost členů plebiscitních komisí z 5. prosince 1919 o udělení zbrojního pasu na revolver. Přes demarkační linii proudilo v obou směrech velké množství propagačního materiálu. České úřady zakazovaly šíření polského tisku na území, které spravovaly. Podobný postup prováděly polské úřady vůči tisku českému, šlonzákovskému, německému. Polští dělníci v české části území hrozili stávkami. V Polsku se zase šířily „*fámy*“ o chystaném vojenském útoku. Rada Narodowa žádala vládu ve Varšavě, aby zakročila a poskytla ochranu polskému obyvatelstvu, žijícím v československém pásmu. Byla názoru, že pokud neobsadí vojensky území po Ostravici vypukne proti českému teroru na Těšínsku povstání. Tento požadavek však neuspěl. Polská vláda prohlásila, „*že nejprve porazí bolševiky a potom teprve Čechy*“. Vztahy mezi těšínskou Radou Narodovou a vládou ve Varšavě byly velmi napjaté. V této době právě Polsko připravovalo válku se sovětským Ruskem. Těšínská Poláci si uvědomovali, že této záležitosti dává varšavská vláda větší pozornost, než těšínské otázce (podle mého názoru právě tato situace ovlivnila dosti konečné rozhodnutí, jelikož těšínským Polákům se nedostávalo takové podpory jako československé části obyvatelstva ze strany vlády).⁸³

Pokud šlo o vývoj politických stran v obou částech regionu, můžeme konstatovat, že stranicko-politická diferenciacie ve vnitrozemí byla na území, na kterém nebyly vyřešeny otázky státního začlenění, značně zpomalena. Nejvíce toto stanovisko platí o německých politických stranách. Koncentraci české nacionální politiky představoval Zemský národní výbor pro Slezsko. Na polské straně byla touto obdobou Rada Narodowa (měla mnohem větší pravomoce). Každá ze stran vydávala svá periodika.⁸⁴

⁸³ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 48-49.

⁸⁴ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 51.

Spolkový život byl zde před první světovou válkou velmi rozšířený, ale byl oslaben v průběhu válečných událostí. V období československo-polského sporu byl zcela paralyzován. Co se týče polských škol, tak do ledna 1919 pracovaly pod českou administrativou normálně. Později mnohé školy zabrala armáda. Po obsazení Orlové byli někteří polští učitelé gymnázia internováni. Soukromé polské školy v českém pásmu udržovala Macierz Szkolna se sídlem v Českém Těšíně. Těsně před příjezdem Mezidohodové plebiscitní komise do sporné oblasti bylo nejvýznamnější událostí v revíru velká hornická stávka, která vypukla 13. ledna v Moravské Ostravě. Byla velmi rozsáhlá, rozšířila se na Karvinsko. Stávkující si vymohli částečné ústupky ekonomické.⁸⁵

Období příprav k plebiscitu patří dodnes k nejsmutnějším stránkám historie tohoto území. Docházelo k vášnivým nacionalistickým kampaním v tisku, osobním střetům a také krvavým potyčkám. Vznikaly polovojenské organizace z civilního obyvatelstva. Polský občan (Jan Zebrok) vzpomínal:⁸⁶ „*Skoro každý den české bojůvky byly naše lidi nebo házely granáty do jejich obydlí. Abychom se zabezpečili před vhozením granátu zabednili jsme okna na noc prkny*“. Ferdinand Pelcl zase píše:⁸⁷ „*Polští teroristé jednu noc provedli tři bombové útoky v Hrušově, Bartovicích a Orlové*“. Žák českého gymnázia uvádí:⁸⁸ „*Pokud minulé dny byly pro místní lidi očištěním, tak teď přichází peklo*“.

Toto období plebiscitních příprav je málo pramenně prozkoumáno. Obě strany však vynakládaly velké úsilí, aby zajistily, co největší preference v očekávaném hlasování. Abychom si udělali představu postačí si prolistovat dobové noviny obou stran, kde se nachází spousta nevybíravých prostředků, nenávistný šovinistický slovník, štvání, hrubé urážení soupeřícího národa i vyslovené lži, které se staly standartem. Jako ukázka k nastalé situaci nám můžou posloužit i kreslené agitační letáky (obr.) Zcela iluzorní je představa, že i při velmi pečlivém sebrání všech dostupných informací, archiválií atd. je možné objektivně vyhodnotit „skutečné“ zavinění v různých

⁸⁵ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 53.

⁸⁶ <http://www.go-east-mission.de/dateien/cz/> (18. 5. 2011)

⁸⁷ <http://www.go-east-mission.de/dateien/cz/> (18. 5. 2011)

⁸⁸ <http://www.go-east-mission.de/dateien/cz/> (18. 5. 2011)

incidentech a bitkách. Jako pramen selhává zejména tisk, kde jsou na vině „*pouze ti druzí*“ např. vzpomínky Kirkor-Kiedroniowé.⁸⁹

4.2 Příjezd plebiscitní komise únor 1920

Rozhodující období v historii plebiscitu začalo 30. ledna 1920 příjezdem Mezidohodové plebiscitní komise na Těšínské Slezsko, která zde 2. února převzala plnou moc. Polský tábor tuto skutečnost přijal s mnohem menším nadšením, než rozhodnutí o plebiscitu. Vyjadřovala zejména obavy, zda se bude umět nová komise postavit proti československé politice. Ještě důležitější ovšem bylo, zda komise zruší změny, které byly stanoveny na základě „*pařížské dohody*“ z 3. února 1919. Polská strana také zpochybňovala složení Mezidohodové plebiscitní komise, jelikož se vědělo, že její složení neproběhlo bez přispění československé diplomacie. Mezi hlavní podmínky, které by mohly rozhodnout zda se plebiscit stane nejefektivnějším nástrojem patřily: způsob a početnost variant opce (jež si mohli voliči vybrat), dále rozsah plebiscitního území a kritéria pro účast v hlasování. První podmínku stanovila Nejvyšší rada. Počet variant opce byl zúžen pouze na dvě možnosti: pro Polsko, nebo Československo. Tím došlo k vyloučení varianty, která byla nepřijatelná pro obě strany, tedy přijetí koncepce neutrality Těšínského Slezska. Pro Němce a Šlonzáky to znamenalo značné omezení jejich práv na sebeurčení. Hlasování mělo proběhnout na celém území Těšínského Slezska (i v okrese frýdeckém, kde měla česká strana největší zastoupení). Poslední podmínka byla stanovena shodně s českými i polskými požadavky tzn., že hlasovat mohli i haličtí imigranti, kteří žili především v obcích s převahou českého nebo německého obyvatelstva. Nejzávažnějším činitelem, který ovlivnil osud plebiscitu byly administrativní zásady zavedené v Těšínském Slezsku ve dnech 2. – 4. února 1920 prostřednictvím Mezidohodové plebiscitní komise. Udržela se demarkační linie z 3. února 1919 a místo závazného dělení na okupační zóny se zavedlo členění na dvě prefektury. Východní část – zde patřil bílský politický okres, 41 obcí těšínského okresu a 16 obcí fryštátského okresu. Tato část byla dána pod polskou správu. Západní

⁸⁹ Valenta, J.: Arbitráž z 28. července 1920 po osmdesáti letech. Těšínsko 2001, č. 1, s. 21-22.

část – zde patřil frýdecký politický okres a 29 obcí těšínského okresu. Toto území spadalo pod československou správu. Jako samostatná správní jednotka byl vyčleněn okres karvinský, kde správu převzala spojenecká správní komise. Tato komise byla podporována z řas polského i českého obyvatelstva. V únoru 1920 byla rozpuštěna Slezská dobrovolnická milice a polské i české četnictvo bylo podřízeno spojeneckým armádám na území Těšínského Slezska. Došlo také k rozšíření vlivu českého četnictva v karvinském revíru, zatímco polské četnictvo zde bylo omezeno na 320 osob, české čítalo 480 členů. Všechny tyto postupy byli polskou stranou pocíťovány jako projevy stranickosti Mezidohodové plebiscitní komise. Reakce je zřejmě pochopitelná, jelikož česká správa reprezentovala zájmy menšiny obyvatel Těšínského Slezska a byla přitom postavena na úroveň polské správě, která zastupovala zájmy většiny. Hodnocení vyplývá také z rozhodnutí přijatých komisí ohledně školské správy a soudnictví, kde vnesla zmatek a diskriminaci polské strany. Když se Rada Narodowa, která se zde těšila značné autoritě proti nevýhodným rozhodnutím Mezidohodové plebiscitní komise, bylo jí vyhrožováno rozpuštěním. Právní pořádek v Těšínském Slezsku, který ovlivnila nekompetentnost Mezidohodové plebiscitní komise otevřela cestu k nekontrolovatelnému procesu s dalekosáhlými důsledky. Lze zde přiřadit na jedné straně masové projevy žádající změnu komisí a na druhé straně stále ostřejší šikany ze strany českých orgánů a plebiscitního aparátu zejména proti obyvatelům žijícím v západní části prefektury. To pak provokovalo polskou stranu k odvetám a dalším protestům v podobě celkové anarchie na Těšínském Slezsku.⁹⁰

V únoru 1920 u plebiscitní komise rezignoval polský delegát Zamorski, který komisi obvinil z „*čechofilství*“ a pro noviny prohlásil, „*že by v Polsku nebylo populárnější války nad válku s Čechy*“. Množily se násilnosti, vznikaly polovojenské organizace z řad místního obyvatelstva. Především na demarkační čáře docházelo k přestřelkám. Dohodové vojsko nebylo schopno tuto situaci zvládnout a výzvy Mezidohodové plebiscitní komise k odevzdání zbraní byly neúčinné. Vlna násilností vyvrcholila v březnu roku 1920. Docházelo ke střídání české i polské demonstrace, které se účastnily desetitisíce osob. Docházelo k braní rukojmí, k vypovídání,

⁹⁰ Szelong, K.: Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920. Těšínsko 2001, č. 1, s. 11-12.

k propouštění z práce, polský tisk na Těšínsku vyzýval k válce. Stávkovali polští i čeští horníci. Mezispojenecká komise v této situaci vydala 11. března prohlášení k ukončení násilí, toleranci a obnovení právního stavu. Toto i další prohlášení však bylo zejména polskou stranou ve východní části ignorováno. Předseda Mezispojenecké komise de Manneville si stěžoval na „*středověké mravy*“ a vyjádřil své pochybnosti o přijatelnosti a realizaci plebiscitu. V polovině března polská strana nabyla přesvědčení, že plebiscit ve stanoveném termínu bude neuskutečnitelný a navrhovala, že se sama vysloví až bude mít vhodné podmínky. Polská strana žádala, aby vlády dohodových států vyslaly na Těšínské Slezsko vyšetřovací komisi. 23. března 1920 plebiscitní komise vydala výnos o hlasovacím řádu. Hlasovací právo bylo přiznáno osobám s domovským právem nebo stálým bydlištěm na sporném území před válkou. Polská strana však s tímto stanoviskem spokojena nebyla. Tvrdila, že česká strana je zvýhodněna. Češi totéž tvrdili o Polácích a protestovali v Paříži, chtěli hlasovací právo pouze pro osoby s právem domovským. Dohodová komise však nesouhlasila s oddalováním plebiscitu. Komise se koncem března snažila zjistit podmínky pro konání plebiscitu a vydala opatření pro svobodnou agitaci v obou částech prefektury. Tato opatření se ukázala jako neúčinná, jelikož se situace v regionu stále vyostřovala. Dohodová komise musela nakonec požádat o odložení plebiscitu, který byl pařížskou velvyslanceckou komisí posunut na 12. června 1920. 19. května 1920 vyhlásila komise vzhledem k silným nepokojům v regionu výjimečný stav. Tím se situace neuklidnila. V protestní stávce z 21. května 1920 karvinských horníků byla žádána realizace pařížského protokolu a obnovení správní hranice z 5. listopadu 1918. Podobné stávky pokračovaly na Karvinsku, Bohumínsku v podstatě až do konce června. V důsledku sabotáže přípravy plebiscitních seznamů polskou stranou se komise rozhodla, aby hlasování proběhlo nejdříve v okresech Frýdek a Slezska Ostrava. Polská strana se ovšem rozhodně postavila proti plebiscitu, dokud se nevyhoví polským požadavkům. Mezidohodová komise však nadále pokračovala v přípravách k plebiscitu, polská strana se oficiálně rozhodla plebiscitu zúčastnit až 10. července 1920, v té době už však bylo rozhodnuto o arbitrážním řešení tohoto pohraničního sporu. V souvislosti s blížícím se datem uskutečnění plebiscitu odhadovali obě strany své šance. Na veřejnosti vydávaly obě

strany optimistická prohlášení, v důvěrných materiálech však jak slezsko-ostřavská plebiscitní komise, tak Rada Narodowa měly pochybnosti o výsledcích plebiscitu.⁹¹

3. července 1920 Mezidohodová plebiscitní komise vytvořila tzv. pohyblivou komisi, která by objížděla jednotlivé obce, které neodevzdaly soupis osob a která měla být doprovázena eskortou (40 vojáků). Představitelům obcí a obyvatelům se vyhrožovalo, že pokud by se postavili proti těmto tzv. pohyblivým komisím, tak jim bude odebráno právo na hlasování a budou trestně odpovědny. Tyto okolnosti vedly ke změně v polském táboře, který 10. července vyzval polské obyvatelstvo k přerušení bojkotu a k účasti na plebiscitu. Toto rozhodnutí však přišlo pozdě. Ten stejný den se Československo a Polsko rozhodly, že od plebiscitu ustoupí a spor bude řešen arbitrážní cestou a těšínská otázka bude ke konečnému řešení předána koaličním mocnostem.⁹²

4.3 Řešení plebiscitu mezi Prahou a Varšavou

Na základě nastalé situace Varšavské ministerstvo zahraničí vyslalo pro ověření situace na Těšínska svého úředníka, jehož zpráva potřebná pro úřady se zachovala. Tato zpráva uvádí zdrženlivý postoj členů Dohodové komise i předsedy de Mannevilla vůči vládnímu zplnomocněnci Zamorskému, a tím současně k Polsku. Velmi kritická byla tato zpráva kritická k vypjatě prestižnímu chování Rady Narodowe. Hlavní vinu však připisovala nediplomatickému chování vládního delegáta Zamorskému, který se vyznamenal jako táborový řečník⁹³ „*hýřící hrozbami a silnými slovy, tímto způsobem jednal i s komisí. Pod její okna v těšínském hotelu „U jelena” s oblibou přivedl vždy několik stovek trineckých hutníků a jejich bouřlivou demonstrací podporoval každý svůj protest či požadavek vůči komisí. Takový postup musel přirozeně komisí, která byla přece dočasným nejvyšším exekutivním orgánem země, dráždit a nemohl být na prospěch komunikaci*“.

⁹¹ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 55-56.

⁹² Szelong, K.: Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920. Těšínsko 2001, č. 1, s. 14.

⁹³ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 61-62.

Po zahájení činnosti Mezidohodové plebiscitní komise se vztahy mezi Varšavou a Prahou dále vyostřovaly. V březnu v parlamentu vystoupil Edvard Beneš, kde uváděl, že československá vláda se nevzdá nároků na Těšínské Slezsko. Toto prohlášení vyvolalo ostrou odezvu v sejmu a polské diplomacii. V průběhu květnových bouří uvažoval sejm přerušit diplomatické vztahy s Československem. Těšínský tisk dokonce psal o tom, že se sejm vyslovil pro válku s Československem. Polská vláda jak už bylo zmíněno se usnesla, že plebiscit je v současných poměrech neuskutečnitelný. Polská strana požadovala odvolání předsedy komise de Mannevilla, kterého obvinila z „*čechofilství*“. Polská strana vědoma s nejistou situací v případě plebiscitu, navrhla v Paříži možnost arbitrážního řešení. Ministr Beneš souhlasil a souhlasil i s návrhem, že by arbitrem mohl být belgický král Albert. Pro myšlenku arbitráže získal Beneš souhlas i prezidenta a vlády. Obě strany současně formulovaly své minimální požadavky, které vyjadřovaly maximální územní ústupky. Společně o nich jednali Beneš s polským ministrem zahraničí Patkem. K vzájemné dohodě ovšem nedošlo. Polská strana stále váhala s provedením arbitráže, na jejíž provedení naléhala Velvyslanecká konference (nástupkyně Nejvyšší rady) a hlavně Britové, kteří preferovali v této otázce autoritativní rozhodnutí konference. Probíhala složitá mezinárodní jednání, do kterých se promítal neúspěšný boj Polska na východní frontě. 23. června 1920 nakonec vyzvala Velvyslanecká konference obě vlády, aby se k arbitráži vyslovily nejpozději do 15. Července 1920, jinak bude do deseti dnů proveden plebiscit. Mezispojenecká plebiscitní komise na Těšínském Slezsku hlasování stále připravovala a byla jej ochotna provést na začátku července ve frýdeckém okrese. Polsko se nakonec rozhodlo pro arbitrážní řešení. Ovšem Beneš váhal a podmiňoval si umožnění transportu vlaků s municí pro polskou armádu urovnáním československo-polských vztahů. Americký pozorovatel u Mezispojenecké plebiscitní komise se vyslovil pro dočasnou neutralizaci Těšínska. Polsko chtělo nastalou situaci využít prostřednictvím italské diplomacie dosáhnout reorganizace dosavadní dohodové plebiscitní komise, která měla zaručit vhodné podmínky pro plebiscit, který by se konal 15. srpna 1920. Na české domácí scéně se bránila myšlenka plebiscitu. Kramář obviňoval Poláky, že využívají svého postavení ochránců Evropy proti bolševismu. Situace na východní frontě se pro Polsko vyvíjela hrozivě. Těšínská otázka se tak stala ve srovnání s blížící se katastrofou druhořadou záležitostí. Na konferenci v belgickém Spa, kde se projednávali otázky reparací s německými zástupci, žádal polský ministr Grabinski o diplomatickou a vojenskou pomoc Dohody Polsku ve válečném konfliktu. Dohoda souhlasila s podmínkou, že

Polsko přijme arbitráž ve všech dosud nevyřešených otázkách polských hranic. Varšava zřejmě promeškala v této otázce vhodnou dobu pro výhodnější rozhodnutí o svých hranicích, kterého by zřejmě pokud by akceptovala arbitráž již v květnu dosáhla. Válečná situace Polska ovlivňovala československý-polský spor o vymezení konečných hranic. Beneš prohlašoval, že nebude využívat obtížné situace Polska a že československá strana bude trvat na svých dřívějších minimálních požadavcích. Podařilo se mu pro své stanovisko získat Brity i Francouze. Beneš sliboval Grabskému volný průjezd vlaků s municí, pokud budou vyřešeny spory na Těšínském Slezsku. Grabski se souhlasem k arbitráži váhal a zřejmě z taktických důvodů se držel plebiscitu. Většina polské delegace však dávala přednost arbitráži, nebyla však informována, že Beneš s dohodovými politiky rozhraničeno hranic vlastně již projednal. Polská vláda nakonec dala instrukci, aby delegace návrh na arbitráž akceptovala. 10. července 1920 podepsali představitelé obou stran ve Spa souhlas s uskutečněním arbitráže. Dohodové mocnosti převzali kontrolu a odpovědnost za rozhraničení a myšlenka plebiscitu byla zcela opuštěna. V Polsku nevyvolalo přijetí arbitráže větší ohlas. Československo-polskou dohodu o arbitráži přijal polský tisk i vláda rezignovaně. Česká politika přijetí arbitráže odsuzovala. Arbitráž byla chápána jako odměna Polsku za to, že vedlo válku proti bolševickému Rusku.⁹⁴

⁹⁴ Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999, s. 61-62.

4.4 Konečné rozhodnutí v belgickém Spa 28. 7. 1920

Velvyslancecké komise o konečném rozdělení Těšínského Slezska rozhodla 28. Července 1920. Polsko získalo okres bílský, část okresu těšínského, včetně města Těšina a kousek okresu fryštátského. Na tomto území žilo celkem 94 tisíc Poláků (67,5%), 2 tisíce Čechů (1,7%) a 43 tisíc Němců (30,7%). Československo získalo okres frýdecký, větší část okresu fryštátského, část okresu těšínského a hlavně Československo získalo celou košicko-bohumínskou dráhu, karvinský uhelný revír a hutě (včetně té největší v Třinci). Na tomto území se nacházelo 140 tisíc Poláků (48,6%), 113 tisíc Čechů (39,5%) a 34 tisíc Němců (11,9%). Pokud nebereme v potaz okres frýdecký, kterého se Poláci chtěli vzdát, polská strana by čítala 69 % obyvatelstva a Češi pouze 18,3% a to jen v západní části fryštátského okresu a několika obcích okresu těšínského. Toto rozhodnutí vyvolalo hodně protestů zejména z polské strany. Mnoha aktivistům se uzavřel návrat do jejich domovů, které se nyní ocitly na československé straně hranic. Varšavská vláda, která se v té době nacházela v obtížné situaci byla nucena toto rozhodnutí přijmout. Reakce polské strany je možné shrnout v prohlášení polského delegáta v Paříži Ignace Paderewského: ⁹⁵ „*Jakkoli upřímně chce polská vláda úplně a loajálně vykonat přijaté závazky, stejně se jí nepodaří přesvědčit polský národ, že spravedlnosti bylo učiněno zadost. Národní uvědomění je silnější a trvalejší než vlády*“. Česká strana také protestovala. Avšak rychle se smířili s tím, že země Koruny české nepřipadly celé Československu, neboť bylo dosaženo cíle hlavního tj. získat celý karvinský uhelný revír a košicko-bohumínskou dráhu a Třinecké železářny. Ferdinand Pelcl vzpomíná: ⁹⁶ „*Bylo třeba začít kapitolu novou, kapitolu nejen míru, nýbrž i politického sblížení a sbratření*“. Rozhodnutím byli rovněž zklamáni „*Šlonzákovci*“, kteří podporovali Československo a jejichž cílem byla hlavně celistvost Těšínského Slezska. Hlavní centra Slezské strany lidové se ocitly na polské straně. Dvoutleté řešení sporu ohledně Těšínského Slezska znemožnilo v nejbližší budoucnosti navázat přátelské vztahy. Na české straně se upevnilo přesvědčení o civilizační převaze a na polské straně pocit křivdy a ztráta důvěry k sousedovi. Československo získalo území, na kterém mu z hospodářských důvodů záleželo nejvíce na druhé straně se však

⁹⁵ Gasior, G.: Boj o státní příslušnost Těšínského Slezska 1918-1920. Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 28-29.

⁹⁶ Gasior, G.: Boj o státní příslušnost Těšínského Slezska 1918-1920. Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 28-29.

na jeho území ocitlo také pevně semknuté polské obyvatelstvo, které projevovalo svou nespokojenost. 28. červenec 1920 nevyřešil otázku Těšínského Slezska jako mezinárodního problému. Vytvořilo se zde další výbušné území v Evropě, které na sebe v dalších desetiletích upozornilo (zejména rok 1938, kdy obsazení ČSR polskou armádou bylo bráno jako odplata za rozhodnutí z července 1920).⁹⁷

⁹⁷ Gasiór, G.: Boj o státní příslušnost Těšínského Slezska 1918-1920. Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2009, s. 28-29.

5 Závěr

Rozhodnutí z 28. července v belgickém Spa v otázce Československo-polského sporu ukončilo dvouletý boj o toto území. Na druhé straně však umožnilo horší přátelské vztahy mezi oběma státy v následujících letech. Československo získalo sice strategicky důležité území, ale na druhé straně také získalo území, na kterém bylo hojně zastoupeno polské obyvatelstvo, které se nyní stalo menšinou v rámci Československé republiky. Následné asimilační tlaky ze strany Československa prohlubovaly nevraživost mezi těmito dvěma národy.

V současné době můžeme nabýt dojmu, že otázka sporu u české veřejnosti je zcela zapomenuta a nezaujímá své místo v českém národním vědomí. Na polské straně je tomu jinak všeobecně v historické a popularizující literatuře, v obecném povědomí, publicistice, a to nejen na Těšínsku, ale i v polském národním vědomí obecně. Toto téma dodnes patří k těm, kde se můžeme setkat a setkáváme namísto výkladu a uvádění faktů s úporně opakovanými legendami. Udržování těchto legend je škodlivé, neboť odvádí pozornost od skutečné reality. Jde-li o historii vzájemných vztahů dnes se často hovoří o nutnosti dialogu právě v tzv. „*citlivých otázkách minulosti*“, které jsou považovány za citlivé a bolestné. Proto by právě v tomto ohledu měl být snaha o pochopení argumentů obou stran i když s nimi nemusím souhlasit. Výsledkem dialogu nemusí být vzájemná shoda u obou stran, ale zůstane zde diskuze o ověřených skutečnostech, informacích a ne o smyšlených legendách. Ověřená fakta můžeme hodnotit, posuzovat, utvořit si svůj názor, ale legendám se můžeme jen podřizovat a věřit jim. Rozhodující podíl má na tom okolnost, že v roce 1920 se nakonec podařilo Československu dosáhnout optimálního kompromisu tj. získání strategicky důležitého území (uhelný revír, košicko-bohumínská dráha). Polská strana považovala toto rozhodnutí za velkou křivdu, u některých tento názor přetrvává dodnes. Odtud plyne lpění na legendách, opakovaných nárcích, křivdách a je zde tužba ji „*odčinit*“, otočit kolo dějin zpět.⁹⁸

⁹⁸ Valenta, J.: Arbitráž z 28. července 1920 po osmdesáti letech. Těšínsko 2001, č. 2, s. 13-14.

Polská menšina v české části Těšínského Slezska si prošla řadou velkých změn. Zejména co se týče historického střetu dvou kultur na daném území v roce 1920, kdy rozhodnutí o rozdělení sporného území bylo přijato jako křivda. V následujících letech byly vztahy mezi oběma státy vypjaté a vyvrcholily v roce 1938, kdy Polsko obsadilo českou část Těšínského Slezska. Tato událost byla chápána jako odčinění křivdy z 28. Července roku 1920. Obě události znamenaly pro oba národy nepřekonatelné břemeno. Polská menšina však v každém období historického vývoje nerezignovala a snažila se posilovat kontinuitu polské kultury a národního uvědomění. V současné době polská národní menšina v ČR stále žije bohatým kulturním životem, ať už v oblasti od vydávání časopisů, knížek, pěveckých zájmových hnutí, sportovních organizací, divadelního dění až po lidovou kulturu.

Na úplný závěr cituji body pocházející z Listiny základních práv a svobod, která je zakotvena v Ústavě České republiky.

- Právo rozvíjet vlastní menšinovou kulturu
- Právo rozšiřovat a přijímat informace v mateřském jazyce menšin
- Právo sdružovat se v národnostních sdruženích či v politických hnutích a stranách
- Právo na vzdělání v mateřském jazyce
- Právo užívat mateřský jazyk v úředním styku či na veřejnosti
- Právo účasti na řešení věcí, týkajících se menšin

6 Použitá literatura

6.1 Česká literatura

- Slezsko v dějinách českého státu (sborník příspěvků z vědecké konference u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu v Opavě). Opava 1998.
- Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999.
- Jelínek, P.: Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924. Opava 2009.
- Káňa, O. – Pavelka, R.: Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918-1939. Ostrava 1970.
- Martínek, V.: Utrpení lidu na Těšínsku. Český Těšín 1920.
- Mečislav, B.: Očima Poláků. Opava 2010.
- Jež, R. – Pindur, D.: Těšínsko v proměnách staletí. Český Těšín 2010.
- Mohyla, P.: Svědkové českého práva na Těšínsko. Raškovice 1920.
- Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1947. Slezský ústav České akademie věd. Opava 1991.
- Šlachta, F.: Těšínsko: jeho první a druhé dělení. Karviná 1946.
- Siwek, T.: Český Těšín polský? Czeski Cieszyn polski? Český Těšín 2002.
- Kufová, I. : Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku. Český Těšín 2001.
- Siwek, T.: Česko-polská etnická hranice. Ostrava 1996.
- Sokolová, G.: Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku. Slezský ústav 1997.
- Sokolová, G.: Soudobé tendence vývoje národností v ČSSR. Praha 1987.
- Szymeczek, J.: Poláci na Těšínsku 1920-2000. Český Těšín 2002.

- Kadlubiec, K. D.: Polská národní menšina na Těšínsku v ČR 1920-1995. Ostrava 1997.
- Borák, M. – Gawrecki, J.: Nástin dějin Těšínska. Ostrava 1992.
- Valenta, J.: Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko. Ostrava 1961.
- Gawrecki, D.: Polská menšina v Československu 1918-1938. Historický ústav AV ČR. Praha 1999.
- Kocích, M.: Slezsko a vznik Československé republiky. Opava 1969.
- Pallas, L.: Jazyková otázka a podmínky vytváření národního vědomí ve Slezsku. Ostrava 1969.
- Gawrecká, M.: Němci ve Slezsku 1918-1938. Opava 2002.
- Sládek, M.: Němci v Čechách – německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946. Pragma 2002.
- Szymeczek, J.: Poláci na Těšínsku. Český Těšín 2002.
- Šnejdárek, J.: Pochoduj nebo zemři! Praha 1994 (2. vydání).

6.2 České články

- Ondřeka, Z.: Těšínsko země známá i neznámá. Těšínsko 2007, roč. 50, s. 14-33.
- Szelong, K.: Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920. Těšínsko 2001, č. 1, s. 6-17.
- Valenta, J.: Arbitráž z 28. července 1920 po osmdesáti letech. Těšínsko 2001, č. 2, s. 12-26.
- Borák, M.: Spor o Těšínsko a Karel Čapek. Těšínsko 2001, č. 2, s. 26-28.

6.3 Literatura v polském jazyce

- Arnolda, S. – Manteuffl, T.: Historia Polski. Polska Akademia nauk. Warszawa 1972.
- Zahradnik, S.: Korzenie Zaolzia. Warszawa 1992.
- Kopcia, E.: Z Polsko-Czechosłowackiego sąsiedztwa, Studia i szkice. Katowice 1985.
- Kamiński, M. K.: Konflikt polsko-czeski 1918-1921. Warszawa 2004.
- Latinik, F. K.: Walka o Śląsk Cieszyński w r. 1919. Cieszyn 1934.
- Długajczyk, E.: Polska konspiracja wojskowa na Śląsku Cieszyńskim w latach 1919-1920. Katowice 2005.
- Chlebowczyk, J.: Nad Olza. Śląsk Cieszyński w wiekach XVIII., XIX., XX. Katowice 1971.
- Danel, R.: Nadolzie zrywa okowy. Cieszyn 1998.
- Malgorzata, M.: Religijność na pograniczu. Polacy na Zaolziu. Czeski Cieszyn 2006.
- Kirkor-Kiedroniowa, Z.: Wspomnienia. Krakow 1988.

6.4 Články v polském jazyce

- Mosty przez Olze. Zwrot 2008, č. 2, s. 38.
- Rozpoznane pogranicze. Zwrot 2008, č. 3, s. 44.
- Kolonie górnicze. Zwrot 2008, č. 5, s. 36.
- Wiosna Ludów a Śląsk Cieszyński. Zwrot 2008, č. 8, s. 24.
- Zaolzie w XX wieku. Zwrot 2008, č. 11, s. 6.

- Troche Polak, troche Czech. Zwrot 2008, č. 12, s. 4.
- Czy tu jeszcze żyją Polacy. Zwrot 2010, č. 1, s. 34.
- Doczekamy się chystej Olzy? Zwrot 2010, č. 6, s. 10.
- W oczach cieszyńiaków. Zwrot 2010, č. 7, s. 54.
- Polacy na Zaolziu. Zwrot 2010, č. 12, s. 10.
- Śląsk Cieszyński – Nowe spojrzenie? Zwrot 2009, č. 1, s. 41.
- Oswajanie Zaolzia. Zwrot 2009, č. 2, s. 38.
- Śląsk na mapach. Zwrot 2009, č. 4, s. 54.
- Cieszyńsko – Zaolziańskie gniazdo. Zwrot 2007, č. 3, s. 32.
- Wystawa „Polacy na Zaolziu“. Zwrot 2007, č. 5, s. 26.
- Czesy i Polacy. Zwrot 2007, č. 8, s. 32.
- Kultura pogranicza wyzwaniem dla etnologii. Zwrot 1995, č. 12, s. 9.

7 Obrázková příloha

Obr. 1 Těšínské Slezsko 1290-1920

Zdroj: <http://roman-furst.webnode.cz/products/tesinsko-s-pohledu-historicke-geografie/> (30. 5. 2011)

Obr. 2 Těšínské Slezsko od roku 1920 – po současnost

Zdroj: <http://roman-furst.webnode.cz/products/tesinsko-s-pohledu-historicke-geografie/> (30. 5. 2011)

Obr. 3 Generál F. K. Latinik

Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki> (30. 5. 2011)

Obr. 4 Generál Josef Šnejdárek

Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki> (30. 5. 2011)

Obr. 5 Josef Koždoň

Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki> (30. 5. 2011)

Obr. 6 Protipolská česká agitace v době tzv. plebiscitního období, zaměřená na Šlonzáky.

Zdroj:cs.wikipedia.org (30.5. 2011)

Obr. 7 Protipolská šlonzácká agitace v humoristickém listu „Nasz Kocur“

Zdroj:cs.wikipedia.org (30. 5. 2011)

Obr. 8 Protičeská polská agitace v době tzv. plebiscitního období.

Zdroj: cs.wikipedia.org (30. 5. 2011)

8 Dohoda o prozatímním upravení poměrů v knížectví Těšínském z 5. listopadu 1918

Protokol

o schůzi zástupců Zemského Národního výboru pro Slezsko v Pol. Ostravě a Polskie Narodowe Rady v Těšíně ohledně upravení vzájemných poměrů v knížectví Těšínském:

Přítomni

I. Za Zemský Národní výbor pro Slezsko:

1. Dr. Zikmund Witt, advokát v Mor. Ostravě.
2. Dr. Ferd. Pelc, notář v Pol. Ostravě.
3. Petr Cingr, býv. říšský poslanec v Mor. Ostravě.
4. Jan Nohel, učitel v Pol. Ostravě.

II. Za Radu Narodowou polskou v Těšíně:

1. Tadeus Reger, býv. říšský poslanec v Těšíně.
2. Dr. Richard Kunicki, lékař ve Fryštátě.
3. Prof. Pawel Bobek v Těšíně.
4. Ing. Jos. Kiedroń v Dombrově.

Shora jmenovaní delegáti uzavírají jménem svých plnomocníků následující dohodu:

Dohoda nyní má povahu prozatímní a v ničem neprejudikuje konečnému rozhraničení teritoriálnímu, které ponechává se v celku k rozhodnutí povolaným činitelům, t. j. vládě polské ve Varšavě a vládě české v Praze; jediné za účelem udržení klidu a pořádku v čase přechodném, aby síly se netřístily na vzájemných sporech v záležitostech povahy místní a malicherné, vymezuje se okruh působnosti obou jmenovaných představitelů národních ve Slezsku, t. j. Národnímu výboru pro Slezsko a Radě Narodowe Księstwa Cieszyńskiego na tento způsob:

1. Politický okres frýdecký bude podléhati Národnímu výboru pro Slezsko, politický okres bílský a těšínský Radě Narodowej Księstwa Cieszyńskiego v Těšíně.
2. V politickém okrese fryštátském má zůstatí v zásadě nyníší stav nezměněn, všechny úřady v tomto okrese podléhají, pokud se týče obcí s českou správou, Národnímu výboru pro Slezsko, pokud se týče ostatních obcí tohoto okrese, Radě Narodowej Księstwa Cieszyńskiego. Jmenování úředníků může se státi toliko v dohodě obou vlád národních, což platí ohledně každé změny ve stavu úřednickém. V okrese fryštátském náleží starost o bezpečnost v obvodu obcí s českou správou Národnímu výboru, v obvodu ostatních obcí Radě Narodowej Księstwa Cieszyńskiego. Funkce a působnost policejního komisařství v Mor. Ostravě, které podléhá Národnímu výboru, vztahuje se na celý dosavadní obvod. Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego má však právo vyslati k tomuto úřadu svého důvěrníka a mohou se nařízení, týkající se obcí s polskou a německou správou, vydávati jen za souhlasu tohoto důvěrníka.

3. V celém knížectví Těšínském zaručují si národní vlády navzájem plnou ochranu národních menšin, zejména v ohledu kulturním, školském a národně-politickém. Záležitosti, týkající se takových menšin, pokud jsou národně-politické a kulturní, budtež řízeny jen za souhlasu druhé Národní vlády.

4. V obcích, kde zastupitelstvo je jiné národnosti, než většina obyvatelstva podle posledního sčítání, budiž přibrán důvěrník této národnosti ku spolurozhodování.

5. Dozor nad drahou košicko-bohumínskou vykonává polská Rada Narodowa Knížectví Těšínského za pomoci dozorčí rady, do které má právo vyslati svoje zástupce a odborníky Zemský Národní výbor v Pol. Ostravě k hájení zájmů národa českého.

6. Vojenské posádky budou zřízeny polskou Radou Narodowou knížectví Těšínského na nádražích v Těšíně, Trinci, Mostu a Bohumíně. Národní výbor pro Slezsko má však právo vydržovati přiměřenou posádku na nádraží bohumínském a sice s vlastním důstojníkem. Počet mužů této posádky nemůže však přesahovati polovici mužů posádky polské a bude tato intervenovati na požádání velitele polské.

7. Nádraží v Bohumíně, zároveň osobní, nákladní a před nádraží, náleží do pravomoci Rady Narodowe knížectví Těšínského až po poslední výhybky směrem ke Hrušovu. Teritorium, náležející do pravomoci Zemského Národního výboru pro Slezsko ve smyslu odst. 1 této dohody zůstává přesto nedotčeno.

Body, obsažené v bodě 7., dosahují platnosti až po výhradném potvrzení plenem Zemského Národního výboru pro Slezsko.

8. Ostatní dráhy budou podléhati principiálně té vládě, v jejímž teritoriu se nacházejí, zejména: dráha meziměstská Těšín-Frydek náleží po stanici Vojkovice-Bukovice včetně dráha Kunčice-Suchá-Těšín až po stanici Šenov včetně do pravomoci Zemského Národního výboru pro Slezsko.

Montanní dráha náleží úplně a zcela do pravomoci Zemského Národního výboru pro Slezsko s podmínkou volného převozu uhlí a důlního materiálu pro doly, nacházející se v obvodě působnosti Rady Narodowe Księstwa Cieszyńskiego.

Elektrické dráhy:

Moravská Ostrava-Karvín náleží zcela a úplně do pravomoci Zemského Národního výboru pro Slezsko. Totéž vztahuje se na části elektrických drah:

Polská Ostrava-Michálkovice a Polská Ostrava včetně Hrušov. Zbytek těchto drah a jmenovitě linie Hrušov-Bohumín-Karvín-Fryštát i Orlová-Kopaniny náleží pod správu Rady Narodowe Księstwa Cieszyńskiego v Těšíně.

Ředitelství dopravy drah spadajících do působnosti Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego přejímá do svého řízení ředitelství drah v Krakově.

9. Pokud se týče výživy, tu spadá starost o ni zásadně do kompetence české vlády v okrese frýdeckém, vlády polské v okrese bílském a těšínském a obou vlád v okrese fryštátském ve smyslu odst. 8. Ve všech těchto okresích utvoří se okresní hospodářské rady, které budou míti na starosti výživu dotyčného okresu. V jednotlivých obcích zřídí se hospodářské rady místní a má býti postaráno, aby v nich, pokud možno všechny vrstvy obyvatelstva byly zastoupeny.

Za účelem aprovisace celé země zřídí se event. direktorium, do něhož vyšlou Češi a Poláci po 7, Němci 5 delegátů.

Zemská hospodářská rada polská a česká podléhají svým národním vládám a vykonávají svůj vliv tam, kde tyto vlády zasahují dle tohoto dohodnutí.

Na každý způsob však zavazují se obě vlády postarati se o potřebné potraviny pro výživu horníků, koksářů i horníků revíru ostravsko-karvinského.

Vlády dávají své povolení, aby navzájem dodržely se smlouvy na dodávku potravin.

10. V otázce uhelné mají v zásadě zůstatí nynější zařízení. Revír bude tudíž podléhati revírnímu úřadu hornímu v Mor. Ostravě, který je podřízen Národnímu výboru pro Slezsko, polská Rada Narodowa má však právo do tohoto úřadu vyslati svého důvěrníka, jehož souhlasu bude třeba k nařízením vydaným jámám, nalézajícím se v těchto obcích, které nejsou ve správě české. Totéž platí i ohledně uhelného inspektorátu v Mor. Ostravě, který ohledně rozdělování uhlí podléhá direktoriu uvedenému v odstavci 9.

11. Uhelné kádry se zruší, přece však ponechávají se ve všech obcích revíru vojenské posádky za účelem dodržení pořádku. Tyto vojenské posádky budou dosazeny v obcích s českým obecním zastupitelstvem, vojenským velitelstvím v Mor. Ostravě, v ostatních obcích revíru Radou Narodowou Księstwa Cieszyńskiego v Těšíně; posádky polské podléhající vojenskému velitelství v Těšíně, posádky české vojenskému velitelství v Mor. Ostravě.

Bude-li potřebí opatření, týkající se společných záležitostí vojenských, dohodnou se vojenská velitelství v Mor. Ostravě a velitelství v Těšíně.

12. Jmenovaná společná ujednání obou vlád v odst. 8., 9. a 10., zvláště v ohledu dopravy na drahách a elektrických tramvajích, mohou býti každou chvílí toliko po vzájemném dohodnutí obou vlád změněna neb zrušena.

13. Otázky mzdové a vůbec sociální, týkající se celého revíru, podléhají tak zv. stížnostní komisi v Mor. Ostravě, v jejím nynějším složení podřízené Národnímu výboru pro Slezsko.

14. Národní výbor pro Slezsko ustanoví u Rady Narodowe Księstwa Cieszyńskiego v Těšíně svého plnomocníka za účelem hájení zájmů národa českého a naopak Rada Narodowa v Těšíně ustanoví za týmž účelem plnomocníka u Národního výboru pro Slezsko v Pol. Ostravě.

V československém státě na Polské Ostravě,

5. listopadu 1918⁹⁹

⁹⁹ <http://cs.wikisource.org/wiki/Dohoda> (20. 5. 2011)

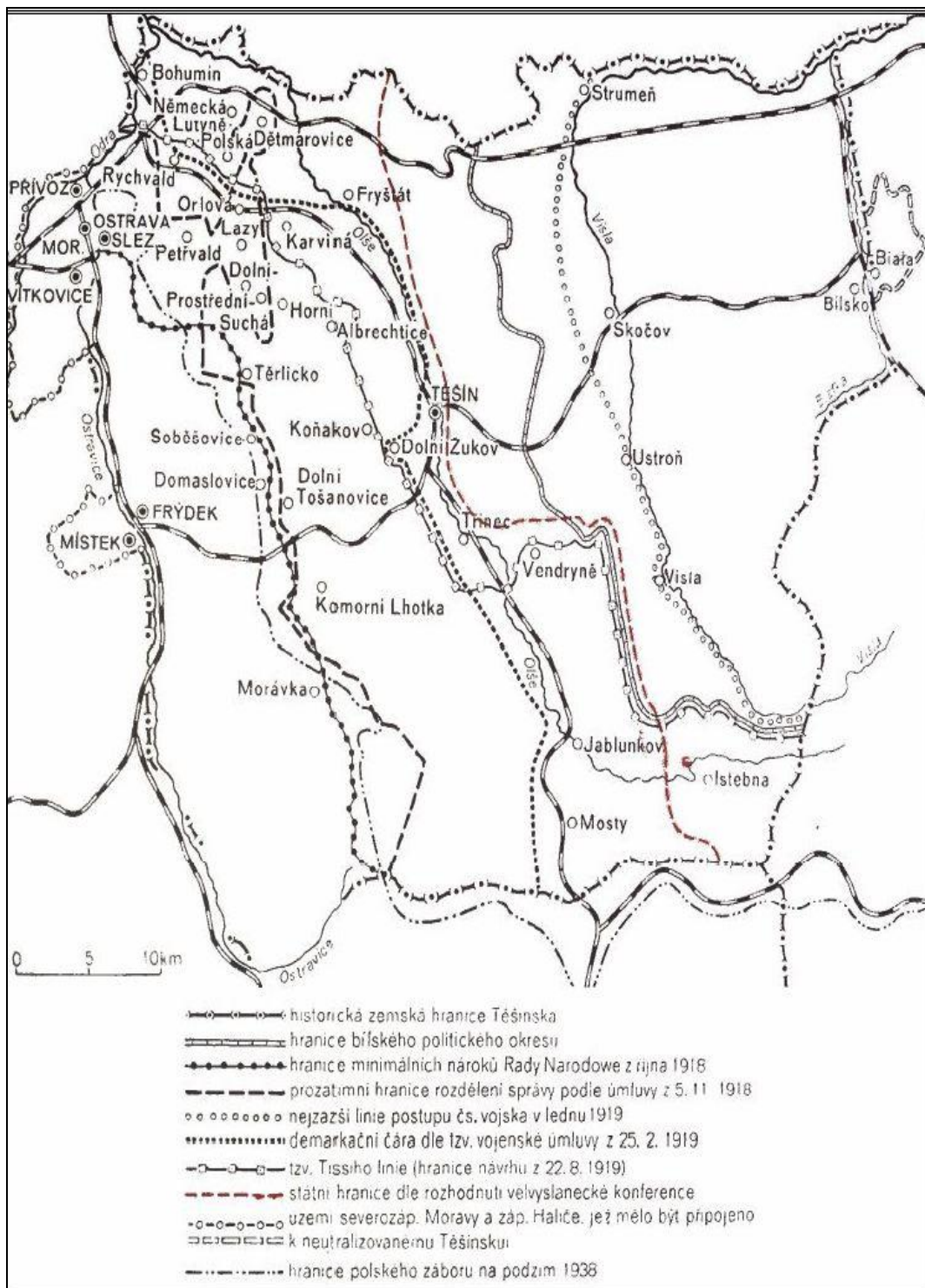
Obr. 11 Dvojjazyčné nápisy

Zdroj: <http://cestovani.idnes.cz/cesko-polska-nenavist-aneb-zahadna-bitva-o-tesinsko> (30. 5. 2011)

Obr. 12 Dvojjazyčné nápisy

Zdroj: <http://www.lidovky.cz/tesinsko-ma-problem-kdosi-nici-polskou-cast-dvojjazycných-ceduli> (30. 5. 2011)

Obr. 13 Mapa Těšínského Slezska a její historická vymezení hranic (až po současnost)

Zdroj: <http://www.ceskytesin.org/data-a-fakta/jak-vznikal-cesky-tesin/> (30. 5. 2011)